

Izveštaj o pojačanoj represiji u Srbiji

Sadržaj:

1. [Uvod](#)

- Mediji i propaganda
- Organizovanje sudskih i prekršajnih postupaka
- Policijska zastrašivanja
- Državni teror

2. [Univerzitet](#)

3. [Mediji](#)

- Zakon o javnom informisanju
- Upotreba drugih zakona u pritiscima na medije
- Krivični progoni novinara i gašenje medija
- Korišćenje medija za propagandu i diskreditaciju neistomišljenika

4. [Mobilizacija i suđenja dezerterima](#)

5. [Ratno stanje i podzakonsko "regulisanje" osnovnih prava i sloboda](#)

- "Provere" građana

6. [Sudski i prekršajni postupci protiv političkih neistomišljenika](#)

7. [Pritisci na sudstvo](#)

8. [Informativni razgovori i drugi oblici zastrašivanja i maltretiranja građana](#)

9. [Parapolicija i državni teror](#)

10. [Zaključci i preporuke](#)

1. Uvod

Delegitimizacija režima, koja je značajnije započela masovnim građanskim demonstracijama 1996/97. povodom krađe lokalnih izbora, dovela je do porasta represivnih mera kao jedinog odgovora na masovno nezadovoljstvo građana i sve manji manevarski prostor režima. U međuvremenu, došlo je i do svojevrstne delegitimizacije opozicije, što se najbolje vidi u veoma slabom odzivu građana na mitinzima koje organizuje Savez za promene, uprkos masovnoj želji građana za promenama. Osvajačka politika, koja je imala skoro punu podršku, odložila je otvaranje i rešavanje svih ključnih pitanja unutar same Srbije. Nesposobnost režima i opozicije da se okrenu suštinskim pitanjima i fokusiranost obe strane na održavanje/preuzimanje vlasti bez pravog programa uvelo je političku scenu Srbije u spiralu nasilja i represije, što stvara atmosferu za nepredvidljivi rasplet.

U toku 1998. godine izvršene su temeljne pripreme za rat na Kosovu, koje su uživale javnu ili prećutnu podršku gotovo celokupne srbijanske političke scene. Donošenje Zakona o javnom informisanju pokazalo je da u Srbiji ne postoji politička alternativa niti pluralizam u pravom smislu reči, zbog čega su pojedini mediji imali i ulogu jedinog pravog otpora režimu. Malobrojni mediji koji su ostali izvan kontrole režima našli su se, tako, u ulozi jedinog oponenta i kritičara aktuelne vlasti. Takva njihova pozicija isprovocirala je drastičan udar na medije, koji je rezultirao nestankom više listova sa informativne scene, među kojima i najvažnijeg nezavisnog političkog dnevnika u Srbiji, *Naše Borbe*.

Zakon o univerzitetu, pored toga što predstavlja deo opšteg procesa etatizacije svih institucija u društvu, imao je i dva kratkoročna cilja: uklanjanje "nepodobnih" nastavnika i saradnika sa univerziteta, te prisiljavanje studenata da se "okanu" političkog angažmana.

Indikativna je izjava Vojislava Šešelja, ne samo predsednika Srpske radikalne stranke, već i glasnogovornika za sve poteze vlasti, u *Glasu javnosti* (1. mart 1999): "Sredili smo stanje na univerzitetima, prilično smo sredili stanje u medijima, sredićemo stanje i u pravosuđu. Malo po malo dovešćemo Srbiju u red".

U atmosferi stvorenoj tokom 1998, s početkom NATO intervencije 24. marta 1999. iskristalisala su se dva osnovna straha, pored straha od bombi: strah od opasnosti koja dolazi sa zemlje (od strane ostrašćenog režima), i od posleratnog perioda koji će u mnogim aspektima biti gori od ratnog. Sada, gotovo devet meseci od početka rata i pet meseci od njegovog kraja, jasno je da su ovi strahovi bili više nego opravdani. Srpski režim je ušao u fazu u kojoj ne samo da se sve manje trudi da sakrije svoju totalitarnost, već se sve više otvoreno ponosi njome. Mehanizmi diktature se predstavljaju kao opravdana borba protiv "agresora i domaćih izdajnika", herojski patriotizam, "sprečavanje građanskog rata" itd.

Miloševićev režim se održava diktatorskim mehanizmima koji se mogu grupisati u četiri nivoa, prema stepenu i obimu kršenja ljudskih prava. Prvi je svakako propaganda. Drugi je organizovanje sudskih i prekršajnih postupaka. Treći su policijska zastrašivanja, a četvrti je pravi državni teror.

Mediji i propaganda

Najbolja ilustracija funkcionisanja medija u Srbiji je naslov sa kojim je osvanula *Politika* 25. marta 1999: "Savezna vlada proglasila ratno stanje". Ovo je tipičan način izveštavanja u Srbiji, nije najbitnije izvestiti šta se dogodilo - odnosno da je NATO počeo bombardovanje SR Jugoslavije, već prvo mora da se saopšti šta su državni organi odlučili.

Režimski mediji su zaduženi da stvaraju jednu vrstu virtualne realnosti, u kojoj se jasno zna ko su neprijatelji i kakvi su njihovi "mračni ciljevi", kako se za vreme rata "Srbija herojski brani", a kako se posle rata "Srbija herojski gradi", ko želi da "otme" vlast od "legalno izabраниh predstavnika naroda" i da je "iskoristi za konačno bacanje Srbije na kolena", rasparčavanje zemlje i "stvaranje američke kolonije". Za vreme rata gotovo svi mediji su izveštavali na sličan način, sa manje više vulgarnom i/ili ostrašćenom retorikom. U to vreme pravi bum je doživeo banjalučki časopis *Reporter*, koji se za jedan dan na ulicama Beograda prodavao u deset hiljada primeraka. Kada se rat završio, situacija se značajno promenila; većina dnevnih listova - *Glas javnosti*, *Blic*, *Danas*, pa čak i *Večernje novosti*, počeli su da mnogo objektivnije pokrivaju događaje. Deo TV i radio stanica, posebno u unutrašnjosti, takođe se priključio ovom posleratnom trendu. I što su mediji bivali profesionalniji, to je vlast postajala represivnija. Ubrzo su počela drakonska novčana kažnjavanja, zabrane brojeva, pretnje novinarima. U ovom izveštaju su navedeni i objašnjeni slučajevi ovakvog vida državne represije, kao i slučajevi, odnosno pravila po kojima se sprovodi državna propaganda kroz državne, tačnije rečeno partijske medije (RTS, *Politika*, *Borba*, *Politika ekspres*, itd.).

Organizovanje sudskih i prekršajnih postupaka

Rat je takođe bio povod da se režim preko sudskog sistema obračuna sa neistomišljenicima. Nesumnjivo je da je režim težio da po kratkom postupku uhapsi, osudi i pošalje na izdržavanje kazne uglavnom javnosti nepoznate pojedince kao što su Bogoljub Arsenijević Maki iz Valjeva ili Ivan

Novković iz Leskovca ili da "malo maltretira" zakazanim suđenjima poznatije, kao što je Žarko Jokanović iz Nove demokratije, ali mu je još draža bila osveta za "stari greh" srbijanskih mladića - dezerterstvo. Suđenja "dezerterima" takođe su u funkciji zastrašivanja, bez obzira na činjenicu da je odziv na mobilizaciju bio više nego povoljan. Za razliku od suđenja u prethodnim ratovima (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina), kada se sudilo pojedincima, sada se ide na čitave grupe. U Srbiji su u toku postupci za 20.000 ljudi, a u Crnoj Gori je taj broj 14.000 (u međuvremenu je u Crnoj Gori donesen Zakon o amnestiji). Važan vid represije predstavlja i neizvesnost u kojoj se "dezerteri" nalaze, s obzirom da je, prema potrebi, otvorena stalna pretnja pokretanja krivičnog postupka.

Takođe, sva suđenja zbog *de facto* ponovo uvedenog delikta mišljenja su, posebno u uslovima ratnog stanja, stvorila atmosferu nalik onoj iz vremena staljinističkih čistki. Ovo je sa jedne strane ohrabrilo potkazivače, a sa druge, zaplašilo veliki deo ionako inertnog i propagandi podložnog stanovništva.

Policajska zastrašivanja

"Informativni razgovor" podrazumeva dovođenje građana u policiju, eventualno prebijanje, pretnje, zahteve da se potkazuju drugi građani, zastrašivanje. Za većinu građana koji nisu ni na kakav način politički organizovani smišljena je akcija "provere prebivališta i boravišta građana". Na osnovu te akcije policija će ulaziti u stanove svih građana. Još nije jasno da li se iza ove odluke Ministarstva unutrašnjih poslova krije želja da se srede evidencije vojnih obveznika, da se popišu izbeglice ili je ovo jednostavno smišljeno da bi se građanstvo zaplašilo i/ili naviklo da mu policija ulazi u stan kada hoće i kako hoće.

Za vreme rata je takođe uvedena obaveza da sva lica preko četrnaest godina moraju posedovati lične karte. Nesumnjivo, dečaci koji sada imaju npr. petnaest godina za tri godine će biti spremni za vojsku, država će imati sve neophodne podatke da ih mobilise, a cela generacija će se naučiti na policijsku državu u kojoj je najvažnije imati dokumenta - ausvajse.

Državni teror

Najsuroviji oblik državne represije jeste državni teror. Ovaj teror je eskalirao za vreme prolećnog rata, a u posleratnom periodu je sve organizovaniji, raznovrsniji i rašireniji.

Otkako su počeli protesti Saveza za promene učestala je i opasnost koja ne vrebava samo od policije, odnosno uniformisane policije, već i od raznih grupa, prilično jednoobrazno obučениh (kožne jakne) i prilično jednoobrazno naoružanih (bejzbol palice), a koje praktično sprovode teror na ulicama Beograda. Nema podataka da li su prebijači demonstranata samo slabo zakamuflirani policajci ili su to jezgra budućih partijskih milicija (JUL i SRS izgledaju kao najverovatniji organizatori ovakvih grupa).

Ne sasvim nova pojava srbijanske političke scene su i politička ubistva. Do sada su politička ubistva manje-više bila način obračuna sa ljudima bliskim režimu - ili kroz kriminalne (uglavnom reketaško-mafijaške delatnosti) ili kroz polulegalne poslove vezane za uvoz-izvoz i druge mutne poslove državnih ili paradržavnih firmi, kao i sa ljudima iz samog režima koji su se zamerili režimu. Za vreme rata vlast je konačno ušla u fazu ubijanja ljudi samo zato što su protivnici režima (slučaj Slavka Ćuruvije). Naravno, nijedan od navedenih slučajeva nije moguće dokazati, ali je vrlo indikativno da policija niti jedan nije razrešila, niti je podignuta ijedna optužnica.

Državna represija, koja je detaljno i precizno opisana u ovom Izveštaju, nagoveštava fazu u kojoj režim više nema uzamaka i na raspolaganju mu je ostala samo gola sila.

2. Univerzitet

Zakon o univerzitetu donet je 26. maja 1998. Kao direktna posledica ovog Zakona došlo je do otpuštanja jednog broja nastavnika i saradnika sa univerziteta, jer su neki profesori odbili da potpišu nove ugovore o radu pod nepovoljnim uslovima. To je izazvalo pokretanje

disciplinskih postupaka protiv ovih profesora, što je u nekim slučajevima rezultiralo otkazom. Ovakav stav novih univerzitetskih vlasti i nekih dekana dovodio je do protesta i okupljanja studenata radi davanja podrške profesorima.

Na Elektrotehničkom fakultetu organizovan je protest studenata, koji su tokom nekoliko meseci bojkotovali nastavu tražeći smenu dekana Vlade Teodosića, člana Upravnog odbora ETF Miloša Labana, kao i povratak svih profesora u proces nastave. Protestni skupovi su se uglavnom održavali u centralnom holu zgrade ETF ili ispred zgrade, zbog toga što je privatno obezbeđenje, koje je angažovao dekan Vlada Teodosić, sprečavalo studente da uđu u hodnike koji vode do učionica.

Slavoljub Marjanović, redovni profesor ETF, još je 8. jula 1998. dobio rešenje dekana kojim se udaljava s mesta profesora i kojim mu se uskraćuju, kako je navedeno, sva prava i obaveze. Od tada nije mogao da drži nastavu, vežbe i ispituje studente, iako zvanično nije dobio otkaz. Marjanović je pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu pokrenuo sudski postupak, tražeći da sud donese privremenu meru i vrati ga na posao do okončanja sudskog spora. Dokazni postupak u ovom suđenju Elektrotehničkom fakultetu, koje vodi sudija Radun Bubonja, završen je 29. januara 1999.

Žarku Trebješaninu, redovnom profesoru Defektološkog fakulteta, dekan ovog fakulteta Slobodan Jakulić uručio je početkom oktobra 1998. rešenje kojim se upućuje na rad u nepostojećem Institutu za defektologiju, zbog toga što je Trebješanin odbio da potpiše ugovor o radu, kako predviđa član 165. Zakona o univerzitetu. Posle Trebješaninove sudske žalbe, sud je 4. decembra 1998. doneo privremenu meru da se Trebješanin vrati na fakultet.

Slobodan Petković, profesor Šumarskog fakulteta u Beogradu, dobio je odlukom dekana Slobodana Jovića otkaz 29. septembra 1997, zbog toga što se pet uzastopnih dana nije pojavio na radnom mestu. Petković je već tada tvrdio da je odluka motivisana političkim razlozima, zbog njegovog angažovanja u Studentskom protestu 96/97. Nakon skoro godinu i po dana suđenja, Petković je decembra 1998. dobio presudu Drugog opštinskog suda u Beogradu kojom se dekanu Joviću nalaže da ga u roku od 24 časa vrati u nastavu.

Treba imati u vidu da su univerziteti u Srbiji tokom proteklih deset godina uglavnom pružili podršku sprovođenju projekta "Velike Srbije", te su tako, odustajući od principa na kojima bi trebalo da počiva moderan univerzitet, sami sebe lišili manevarskog prostora i učinili se znatno ranjivijim u sukobu s vlastima, koji je zatim usledio. Univerzitet u Srbiji je još ranije, pre donošenja važećeg Zakona o univerzitetu, izgubio sve bitne komponente autonomije. Dugoročne posledice sadašnjeg Zakona o univerzitetu tek će se pokazati, pre svega, u formiranju novih elita, a njegov represivni karakter postaće jasniji prilikom prvog narednog studentskog protesta većih razmera.

Evropska rektorska konferencija je maja 1999. zbog ovakvog Zakona na godinu dana suspendovala iz svog članstva sve univerzitete u Srbiji. Konferencija je ocenila da je ovaj zakon praktično ukinuo autonomiju univerziteta i akademske slobode, te da zahtev za vraćanje u Uniju srbijanski univerziteti mogu podneti tek ukoliko se izmeni Zakon. Zbog suspenzije iz članstva, univerziteti iz Srbije neće moći da učestvuju u radu na skupovima kao što je, na primer, proslava pedeset godina postojanja Konferencije, čiji je osnivač, između ostalih, bila i bivša Jugoslavija. Do ponovnog uključanja u članstvo, tj. do donošenja novog ili suštinske izmene postojećeg Zakona o univerzitetu, Evropska rektorska konferencija će sarađivati samo sa Alternativnom akademskom obrazovnom mrežom.

Slična politika indoktrinacije sprovodi se i u osnovnim i srednjim školama, i to uglavnom preko direktora, koji su gotovo po pravilu bliski vladajućim strankama. Najupečatljiviji primer je to što je školska 1999/2000. godina u školama širom Srbije počela cirkularnim pismom upućenim svim direktorima osnovnih i srednjih škola u kome se govori o "agresiji NATO-a na SRJ", a koje je pročitano na prvim časovima nove školske godine. Ministar prosvete Jovo Todorović rekao je da je to pismo sastavljeno u dogovoru sa jugoslovenskim i srbijanskim rukovodstvom "kako bi se đaci podsetili ko ih je bombardovao i ko je ubijao naše ljude". U tekstu se dalje navodi da je "agresija NATO ... po monstruoznosti, bestijalnosti i ignoranciji međunarodnog prava neuporediva sa bilo čim u istoriji", "da je Jugoslaviju napala najveća vojna sila na svetu ... i da su ta tri meseca umesto

školskog zvona slušali zavijanje sirena, buku aviona, bombi, raketa ... U ratu ginula su deca, učenici, vaši vršnjaci, koji sada nisu u školskim klupama. Dobili su petice iz vladanja i preselili se u večnost".

Iako su podsećani od strane ministra Todorovića na sve "zločine počinjene od strane NATO", učenici (maturanti) usprotivili su se odluci ministra da se na ekskurzije ne može ići u inostranstvo, posebno ne u zemlje koje su učestvovala u NATO agresiji. Naime, maturanti Srbije su 20. septembra 1999. započeli javne proteste tražeći da im se, pored ostalog, dozvoli da sami biraju gde će otići na ekskurziju a ne da im to određuje ministar Todorović. Posle višednevnih pregovora i protesta, Todorović je 24. septembra preinačio svoju odluku o zabrani održavanja ekskurzija u inostranstvu, navodeći "da maturanti mogu ići u bilo koju zemlju koju odaberu, da mogu da odaberu bilo koju turističku agenciju, ali da on insistira da to budu dobre i pouzdane agencije".

3. Mediji

Dugotrajna represivna praksa režima nad srbijanskim medijima može se svrstati u nekoliko grupa:

1. povreda prava iz oblasti prava na rad: stvaranje loše atmosfere za rad, šikaniranje nepoželjnih novinara, smanjivanje plata, postavljanje na neodgovarajuća ili čak nepostojeća radna mesta, otpuštanje novinara i odbijanje medijske kuće da se povinuje sudskom rešenju po kome su radnici vraćeni na posao;
2. poništavanje registracije medija i ukidanje započete ili već obavljene svojinske transformacije, oduzimanje ili odbijanje da se odobri frekvencija elektronskim medijima;
3. zabrana rada medija (npr. po Uredbi Vlade Srbije iz oktobra 1998);
4. kažnjavanje po Zakonu o javnom informisanju, uz naplatu visokih novčanih kazni i zaplenu privatne imovine vlasnika i urednika te imovine medija;
5. privođenje i zadržavanje u pritvoru urednika medija;
6. uvođenje cenzure u vreme intervencije NATO-a;
7. krivično gonjenje novinara i izricanje zatvorskih kazni novinarima;
8. nerazjašnjeno ubistvo osnivača i vlasnika *Dnevnog telegrafa* i *Evropljanina*.

Zakon o javnom informisanju

Donošenje "Uredbe o posebnim merama u uslovima pretnji oružanim napadima NATO-a" od strane Republičke vlade 8. oktobra 1998. godine jasno i nedvosmisleno označilo je pravac u kome će se dalje razvijati ograničavanje ljudskih i građanskih prava u Srbiji.

Redakcija	Datum	Kazna
Evropljanin	24. 10. 1998.	2.400.000
Dnevni telegraf	9. 11. 1998.	1.200.000
Politika	12. 11. 1998.	150.000
Glas javnosti	12. 11. 1998.	50.000
Glas javnosti	21. 11. 1998.	380.000
Politika	21. 11. 1998.	150.000
Monitor	22. 11. 1998.	2.800.000
Dnevni telegraf	9. 12. 1998.	450.000
Borba	13. 12. 1998.	150.000
Svet	5. 1. 1999.	150.000
Prava aoveka	21. 1. 1999.	220.000
Panaevac	3-5. 2. 1999.	61.500

Posledica primene Uredbe, kojom se zabranjuje objavljivanje "defetističkih" tekstova, a TV i radio stanicama preuzimanje programa i tekstova stranih sredstava informisanja, bila je najpre upozorenje onim medijima koji joj se ne povinuju, a potom i njihova zabrana. Konkretno, inspektori Saveznog ministarstva za telekomunikacije i republičke policije su 10. i 11. oktobra 1998. zabranili program Radio Indexa, Radio Sente, Radio Kikinde, Radio Sitija (Niš) i TV Pirot. Tri dana nakon toga redakcije *Danasa* i *Dnevnog telegrafa* zapečaćene su sa obrazloženjem da su ti listovi širili "strah, paniku i defetizam", dok je 15. oktobra 1998. privremeno zabranjena *Naša Borba*, koja od tada praktično više ne izlazi. Navedena Uredba, koja se pokazala vrlo efikasnom, nakon nekoliko dana biva u strogoj tajnosti pretočena u zloglasni Zakon o informisanju (20. oktobra 1998).

Taj je zakon ne samo ograničio slobodu izražavanja, već ju je drastičnim kaznama praktično ukinuo, a medije je doveo u najdublju krizu koja je narušila i osnovni cilj njihovog postojanja. Tim zakonom je zabranjeno reemitovanje emisija stranih radio i TV stanica, a propisane su visoke novčane kazne za urednike medija koji ne budu poštovali vrlo restriktivne odredbe ovog zakona. Slobodno tumačenje uopštenih odredbi i visoke novčane kazne predstavljaju instrumente koji režimu omogućuju da potpuno kontroliše rad svakog medija. Po tom zakonu se, na primer, za "narušavanje ustavnog poretka", što praktično uglavnom znači za praćenje aktivnosti opozicije za promenu vlasti, vlasniku i izdavaču medija može dosuditi kazna od 400.000 do 800.000 dinara (50.000 do 117.000 DEM), odnosno 100.000 do 400.000 dinara za novinara i urednika koji je informaciju preneo ili napisao.

Veaernje novosti	26. 2. 1999.	260.000
Somborske novine	10. 3. 1999.	40.000
Kosova sot	12. 3. 1999.	1.600.000
Glas javnosti	13. 3. 1999.	150.000
Blic	13. 3. 1999.	150.000
Danas	13. 3. 1999.	400.000
Gazeta shqiptare	16. 3. 1999.	1.600.000
Kombi	21. 3. 1999.	1.600.000
Koha ditore	21. 3. 1999.	520.000
Studio B	23. 3. 1999.	150.000
Glas javnosti	24. 3. 1999.	10.000
Parlament	5. 7. 1999.	65.000
Profil	15. 8. 1999.	150.000
Aaaanski glas	11. 9. 1999.	350.000
Politika	17. 9. 1999.	70.000
Glas javnosti	29. 9. 1999.	200.000
Kikindske novine	9. 10. 1999.	200.000
Glas javnosti	12. 10. 1999.	270.000
Narodne novine	19. 10. 1999.	150.000
Danas	26. 10. 1999.	280.000
ABC Grafika	27-29. 10. 1999.	1.650.00

Prvo javno glasilo na koje je primenjen ovaj zakon bio je beogradski nedeljnik *Evropljanin*. Greh *Evropljanina* sastojao se u objavljivanju otvorenog pisma predsedniku Savezne Republike Jugoslavije Slobodanu Miloševiću, u kojem se on optužuje za katastrofalnu situaciju u zemlji. To je povredilo članove do tada javnosti malo poznatog Patriotskog saveza Beograda, koji je zbog toga podneo prekršajne prijave protiv čelnika *Evropljanina* i firme "DT Press". *Evropljaninu* je 24. oktobra 1998. izrečena kazna u iznosu od 2.400.000 dinara (u to vreme oko 150.000 USD), a 26. oktobra je usledila konfiskacija imovine preduzeća, zaplena tiraža "DT-a" i višemesečno proganjanje vlasnika Slavka Ćuruvije. Zakon je primenjen i na sve medije koji se faktički nađu na teritoriji Srbije. Tako je policija Srbije 19. novembra kod Prijepolja zaplenila tiraž podgoričkog *Monitora* koji je bio namenjen čitaocima u Srbiji. Pravni osnov za takav postupak u tom trenutku je bio nepoznat, jer je bilo nejasno da li je *Monitoru* izrečena bilo kakva kazna od strane nekog sudskog organa u Srbiji. Uskoro se ispostavilo da je još 7. novembra 1998. u tajnosti bila doneta presuda kojom je taj nedeljnik kažnjen novčanom kaznom od 2.800.000 dinara (175.000 USD).

Od dana donošenja Zakona o informisanju pa do 1. novembra 1999. godine izrečeno je preko 30 kazni (neke su ukinute), u ukupnom iznosu od preko 18 miliona dinara.

Radi bolje ilustracije navešćemo nekoliko primera primene Zakona:

List *Dnevni telegraf* kažnjen je 9. novembra 1998. kaznom u iznosu od 1.200.000 dinara (oko 75.000 USD). Prekršajnu je prijavu podnela, u ime Saveza žena Jugoslavije, komesar za izbeglice srbijanske vlade i funkcioner Jugoslovenske levice Bratislava Morina, navodeći da su u *Dnevnom telegrafu* pozvali na rušenje ustavnog poretka Srbije i SRJ i ugrozili sve građane, žene i decu objavljivanjem oglasa studentske organizacije "Otpor".

Zbog teksta ("Ubijeni kritikovao Milovana Bojića") *Dnevni telegraf* je 9. decembra 1998. kažnjen novčanom kaznom od 450.000 dinara (oko 28.000 USD), po prekršajnoj prijavi potpredsednika srpske Vlade Milovana Bojića, pokrenutoj na osnovi Zakona o javnom informisanju. Presudu je doneo starešina istražnih sudija Dragan Glavonić.

Sandra Radovanović, novinar *Glasa javnosti*, kažnjena je 17. novembra 1998. kaznom od 50.000 dinara (3.500 USD). Sam list kažnjen je 21. novembra 1998. kaznom od 380.000 dinara (24.000 USD) i 13. marta 1999. kaznom od 150.000 dinara (10.000 USD).

Državni list *Politika* kažnjen je 12. novembra 1998. novčanom kaznom u visini od 150.000 dinara (10.000 USD), a zatim 21. novembra 1998. novčanom kaznom u istoj visini.

Leskovački list *Prava čoveka*, čiji je izdavač Odbor za ljudska prava u Leskovcu, i glavni urednik tog lista Bojan Tončić kažnjeni su 14. januara 1999. kaznom od ukupno 150.000 dinara. Pozadina slučaja je sledeća: lokalni čelnik Socijalističke partije Srbije osudio je pisanje lista *Prava čoveka* na konferenciji za štampu te partije, a ubrzo potom je Radio Leskovac, koji je pod kontrolom SPS, podneo zvaničan zahtev za pokretanje prekršajnog postupka. Međutim, list *Prava čoveka* nije registrovan kao javno glasilo, te kako ne predstavlja pravno lice, protiv njega se ne može voditi postupak po Zakonu o javnom informisanju.

Na zahtev Radio Leskovca podneta je dopuna zahteva na postupak od 14. januara 1999. Novo suđenje Dobrosavu Nešiću, predsedniku Odbora za ljudska prava u Leskovcu i glavnom i odgovornom uredniku lista *Prava čoveka*, i Bojanu Tončiću, aktivisti Odbora i novinaru istoimenog lista održano je 21. januara 1999. Dragan Stanković, sudija Opštinskog organa za prekršaje, kaznio je Dobrosava Nešića sa 70.000 dinara, Bojana Tončića sa 50.000 dinara, a Odbor za ljudska prava sa 100.000 dinara. Dobrosav Nešić je izjavio da nema 70.000 dinara kojim bi platio kaznu. U izjavi lokalnoj televiziji predsednik leskovačkog Veća za prekršaje Zoran Kočić rekao je da se umesto plaćanja kazne može ići i u zatvor na trideset dana. Veće za prekršaje u Leskovcu oslobodilo je 25. januara 1999. Bojana Tončića kazne od 50.000 dinara.

Za samo tri dana pančevački list *Pančevac* dva puta je bio podvrgnut kaznama propisanim Zakonom o javnom informisanju: list je 3. februara 1999. kažnjen sa ukupno 35.000 dinara, a 5. februara sa ukupno 26.000 dinara. Obe su kazne izrečene u vezi sa člancima koji se bave komunalnim problemima u Pančevu, odnosno problemom bespravne izgradnje i mogućnošću da je opštinska vlast doprinela širenju tog problema. *Pančevac* je osuđen na osnovu prijave lokalnih vlasti.

Sudija za prekršaje u Somboru Vladimir Šakić kaznio je 10. marta 1999. Slobodana Jerkovića, glavnog i odgovornog urednika *Somborskih novina*, novčanom kaznom od 40.000 dinara. Presuda je doneta na osnovi zahteva za pokretanje prekršajnog postupka koji je 9. marta 1999. podneo Stevan Vasiljević, predsednik Štrajkačkog odbora u Informativnom centru u Somboru - izdavaču *Somborskih novina*.

Zbog objavljivanja saopštenja "beogradske vlade u senci" Liljana Blagojević, sekretar za kulturu grada Beograda, podnela je prekršajnu prijavu protiv listova *Blic*, *Danas* i *Glas javnosti*. Pripjava je podneta zbog toga što su pomenuti listovi preneli izjavu Gorice Mojović sa konferencije za štampu gradske vlade u senci; u izjavi je rad gradskog sekretara za kulturu Ljiljane Blagojević predstavljen u vrlo negativnom svetlu, a optužena je i za smenu Jovana Ćirilova i oduzimanje kluba Bitef teatru, koji je dodeljen Radio-televiziji Košava, čiji je vlasnik Marija Milošević, kćerka predsednika SR Jugoslavije. Mada je Gorica Mojović na suđenju potvrdila da je njena izjava tačno prenet, sud je 12. marta 1999. kaznio *Danas* sa 250.000 dinara (glavnog urednika sa 150.000), *Blic* sa 150.000 dinara

(glavnog urednika sa 70.000) i *Glas javnosti* sa 100.000 (urednika sa 50.000 dinara), u zavisnosti od toga koliko je koji list dao prostora ovoj vesti.

Dnevnik *Blic* je 17. marta 1999. povodom ove presude podsetio na tumačenje Zakona o javnom informisanju, koje je krajem oktobra 1998. dao republički ministar za informacije Aleksandar Vučić (SRS): "Podrazumeva se da će novinar smeti da verno prenese informaciju sa konferencije za novinare, skupova i drugih javnih mesta na kojima postoji pravo da se zapisuje, fotografiše i snima, kao i da novim zakonom nije zabranjeno kritikovati Vladu, jer to nije rušenje ustavnog poretka".

Najčitaniji kosovski dnevni list *Koha ditore* i njegov glavni urednik Baton Hadžiju kažnjeni su 21. marta 1999. sa ukupno 520.000 dinara (izdavač sa 410.000, a odgovorni urednik sa 110.000 dinara), takođe na osnovu člana 67. Zakona o javnom informisanju. Prijava protiv lista podneta je zbog tekstova "Tači pozvao srpski narod da se distancira od režima" i "Sada Kosovo očekuje lociranje NATO trupa". Ti su tekstovi, zapravo, predstavljali saopštenje tima kosovskih Albanaca posle pregovora u Parizu, te izjavu šefa tima, Hašima Tačija.

Istog je dana opštinski organ za prekršaje izrekao kaznu i nedeljniku *Kombi* od ukupno 1.600.000 dinara zbog istog prekršaja. List je kažnjen zato što je 21. decembra 1998. objavio tekst pod nazivom "Albanci i rat", sa podnaslovom "Vojna razmatranja put oružane borbe sa motom sloboda ili smrt", te tekst pod naslovom "Rat na Kosovu", sa podnaslovom "Iz teškog mitraljeza pucao sam rafalima u njihovom pravcu i Srbi su se bacili nagore kao tikve".

List *Kosova sot* osuđen je na kaznu od 800.000 dinara. Visokim novčanim kaznama kažnjeni su i listovi *Rilindja* i *Gazete Shqiptare*. Ta dva lista, zajedno sa svojim izdavačima, urednicima i preduzećima u čijem su vlasništvu ovi listovi, kažnjena su u ukupnom iznosu od 1.600.000 dinara po listu, što je ugrozilo i sam opstanak ovih medija. Listovi *Kosova sot* i *Gazete Shqiptare* su tuženi zbog "širenja etničke netolerancije i mržnje" putem svoje "uredničke politike", što predstavlja kršenje člana 67. Zakona o javnom informisanju. Srbijanske su vlasti zabranile list *Rilindja* avgusta 1998. na osnovu sličnih optužbi, ali je *Rilindja* ipak nastavila da izlazi.

Opštinski organ u Novom Pazaru po hitnom je postupku, na osnovu člana 60. Zakona o javnom informisanju, izrekao 23. juna 1999. novčanu kaznu od 65.000 dinara novopazarskom dvonedeljniku *Parlament*. Kazna je izrečena zbog toga što je u impresumu jednog broja izostavljeno ime glavnog i odgovornog urednika. Kako redakcija *Parlamenta* nije bila u mogućnosti da plati kaznu, Republička uprava javnih prihoda je 6. jula 1999, na osnovu rešenja opštinskog organa za prekršaje, zapečatila prostorije Građanskog foruma u Novom Pazaru, izdavača lista *Parlament*.

Zbog teksta "Prljava rabota načelnika i direktora", objavljenog u broju od 27. avgusta 1999, listu *Čačanski glas* izrečene su u Opštinskom sudu za prekršaje dve kazne u razmaku od dva dana početkom septembra 1999, u ukupnom iznosu od 350.000 dinara. Sporni tekst zapravo predstavlja prepričano saopštenje Opštinskog odbora Srpskog pokreta obnove o navodnom reketiranju privrede. Prekršajne prijave podneli su Nikola Pavićević, načelnik "finansijske policije" i Miloš Terzić, direktor čačanskog Odeljenja Uprave javnih prihoda.

Zoran Blagojević, sudija za prekršaje, izrekao je 19. oktobra 1999. u Nišu novčane kazne izdavaču *Narodnih novina*, glavnom i odgovornom uredniku ovog lista Miroslavu Županjevcu i direktoru Javnog preduzeća "Info Niš" Slaviši Popoviću zbog "zloupotrebe slobode javnog informisanja i narušavanja ugleda DIN" [Duvanska industrija Niš]. Ukupna kazna iznosi 150.000 dinara. List je kažnjen jer je objavio saopštenje gradske vlade Niša pod naslovom "Brže menjate automobile, nego narod cipele". U tom saopštenju, koje je bilo odgovor niškim socijalistima na njihove optužbe, kaže se: "Odgovorite narodu koliki su funkcionerski dodaci i plate naših političkih komesara postavljenih u vodećim firmama, kakva je, recimo, DIN. Imamo pouzdane informacije da se kreću i preko 100.000 dinara". Prekršajni postupak započeo je posle intervencije tridesetak policajaca, koji su guranjem ili molbama isterali veći broj građana iz sudnice i samo zainteresovanim stranama, zastupnicima i pojednim novinarima dozvolili povratak u nju (prema *Danasu*, 20. oktobar 1999).

Ministarstvo za informacije Srbije podnelo je krajem septembra 1999. prekršajnu prijavu protiv beogradske štamparije "ABC Grafika", jer je, po mišljenju ministarstva, prekršila Zakon o javnom

informisanju time što je štampala bilten građanskog protesta *Promene*, koji nije upisan u registar javnih glasila. Saslušanje je održano 1. oktobra 1999. pred Jasnom Miljković, beogradskim sudijom za prekršaje. Miljkovićka je odbila zahtev direktora "ABC Grafike" Slavoljuba Kačarevića i njegovog branioca da postupak bude objedinjen, budući da je Ministarstvo podnelo ukupno 52 identične prijave - po dve za svaki od 26 brojeva biltena "Promene". Kačarević je izjavio da bilten nije javno glasilo, nego propagandni materijal. Za do sada presuđeno (u periodu od 27. do 29. 10. 1999) dvadesetjedno "nezakonito" izdanje biltena *Promene*, "ABC Grafika" je obavezana da plati ukupnu kaznu u iznosu od 1.650.000. dinara. Glavni urednik biltena i šef medijskog tima Saveza za promene Čedomir Jovanović, do sada više puta privođen na "informativne razgovore", obavezan je da plati kaznu u iznosu od 320.000. dinara, a po prekršajnoj prijavi zamenika republičkog Ministra informisanja Radmile Višić.

Pripadnici MUP-a Srbije 28. oktobra 1999. godine ispred Gradskog odbora Demokratske stranke zaplenili su oko 36.000 primeraka biltena *Promene*, što znači gotovo kompletan tiraž. Tom prilikom priveden je predsednik IO Gradskog odbora DS, Bojan Stanojević, koji je posle potpisivanja izjave o zapleni pušten. Na njegovo pitanje da li imaju nalog da oduzmu primerke biltena, odgovorili su negativno.

Upotreba drugih zakona u pritiscima na medije

Primena Zakona o informisanju ne završava se samo na pisanoj (štampanoj) reči. Elektronski mediji (radio i TV) predstavljaju još veći izazov za primenu Zakona, s obzirom da veći broj ljudi radije gleda TV i sluša radio nego što čita novine, ali se u ovim slučajevima to čini uglavnom uz istovremenu primenu nekih drugih odredbi dispozitivnog karaktera. Tačnije rečeno, Savezno ministarstvo za telekomunikacije ima potpunu vlast u odlučivanju kome će dodeliti frekvenciju za emitovanje, a kome ne. Priča o "pokvašenim koaksijalnim kablovima" postala je deplasirana čak i za režim. Usijavanje političke situacije na Kosovu početkom godine, te početak intervencije NATO 23. marta, predstavljali su pravo vreme za još veću presiju države na nevladine medije. Na primeru Studija B vidimo neposrednu primenu restriktivnih odredbi Zakona o informisanju, a na ostalim posrednu, preko primene drugih zakona.

Gradski sudija za prekršaje oglasio je odgovornim 23. marta 1999. godine televiziju Studio B i njenog glavnog urednika Dragana Kojadinovića i osudio ih na novčanu kaznu u visini od ukupno 150.000 dinara, i to za prekršaj predviđen čl. 69 Zakona, a na osnovi prijave Brane Miljuša. Miljuš je podneo prijavu povodom jedne izjave koju je Biljana Plavšić dala u direktnom programu na TV Studio B.

Inspektori Saveznog ministarstva za telekomunikacije su 12. januara 1999. izvršili inspekciju u prostorijama osnivača Televizije Čačak, Javnog preduzeća "Čačanski glas", i doneli rešenje o zabrani rada ove stanice, s obrazloženjem da ona "ne poseduje dozvolu za emitovanje". Na odluku o zatvaranju nisu uticali navodi rukovodstva TV Čačak da je osnivač televizije, JP "Čačanski glas", blagovremeno podneo kompletnu prijavu na javni oglas Saveznog ministarstva za telekomunikacije, o kojoj to ministarstvo još nije donelo nikakvu odluku, iako su za to istekli svi zakonski rokovi, kao i da to preduzeće, po pismenom zahtevu Ministarstva za telekomunikacije, već plaća naknadu za korišćenje spornog televizijskog kanala. Usled izostanka asistencije policije i velikog broja građana koji su se u kratkom roku okupili da bi pružili podršku Televiziji Čačak, zatvaranje ove televizije nije sprovedeno. Inspektori su se udaljili uz pretnje odgovornim licima televizije da će biti krivično gonjeni, kao i da je ovim njihova prijava na Javni oglas postala bespredmetna.

Oko 16 časova 25. januara 1999. u prostorije "Soko televizije" (gradska TV Soko Banja) ušla su dva pripadnika sokobanjskog odeljenja MUP Srbije. Oni su, kako je jedan od njih rekao, dobili nalog od šefova da uzmu podatke o frekvenciji pod kojom sokobanjska gradska televizija emituje program. Raspitali su se da li televizija poseduje dozvolu za rad, kao i za podatke o osnivaču i vlasniku (Skupština opštine Soko Banja). Ovaj se događaj vezuje za to što je ova televizija 24. januara 1999. počela da u terminu od 19.15 do 20.00 časova reemituje drugi dnevnik TV Crne Gore.

Savezni inspektori za veze su 25. marta 1999. za vreme trajanja znaka vazdušne opasnosti, zatvorili novosadski Radio 021 i oduzeli mu predajnik, sa obrazloženjem da se to čini zbog duga od oko 6.000 dinara koji taj radio nije platio za emitovanje tokom februara 1999.

Početak aprila 1999. godine ugašena je popularna beogradska stanica B92, čije je prostorije i opremu "preuzeo" onaj koji je upisan u sudski registar kao osnivač radija, tj. Omladinski savez Beograda na čelu sa Aleksandrom Nikačevićem. To što članovi iz Omladinskog saveza nikad do tada nisu ušli u stanicu čiju su osnivači i nije tako bitno. Epilog je da je redakcija devedesetdvojke bila izbačena na ulicu, sve dok nije ponovo profunkcionisala pod okriljem Radija Studio B, pod nazivom B292.

U blizini Sremske Rače 21. septembra 1999. priveden je vozač kombija, a tiraž od 8.500. primeraka banjalučkog magazina *Reporter* je zaplenjen od strane MUP Srbije, "zbog osnovane sumnje da je izvršeno delo povrede simbola republike iz čl. 157. Krivičnog zakona SR Jugoslavije". Odlukom MUP SR Jugoslavije od 15. oktobra zabranjeno je unošenje *Reportera* u zemlju. Prema rečima urednika lista, Perice Vučinića, MUP je svoju odluku dostavio njihovom distributeru u SRJ, "Data presu". Odluka je doneta na osnovu čl. 257, tač. 2. Zakona o opštem upravnom postupku, po kojoj davalac saglasnosti, u ovom slučaju za uvoz, "može da opozove datu saglasnost u slučaju sticanja novih saznanja koja mogu da utiču na promenu odluke".

Prvih dana oktobra 1999. godine Odsek za privredni kriminal MUP Srbije i finansijska policija doneli su odluke o pečačenju prostorija lista *Glas javnosti* i zabrani rada štampariji ABC Grafika, a sve zbog propusta u poslovanju. Ovlašćenje finansijske policije da, na osnovu čl. 22, st. 5, tač. 2. Zakona o utvrđivanju i naplati javnih prihoda, zabrani obavljanje delatnosti pravnom licu (preduzeću) predstavlja novinu ustanovljenu izmenama zakona iz ove godine. U rešenju kojima se izriče ova mera uglavnom nije obrazloženo šta preduzeće treba da preduzme da bi zabrana prestala niti to može jer su mu svaka aktivnost i rad zabranjeni. Primena navedenog zakona uz Zakon o informisanju jasno izražava tendenciju zakonodavca da legalizuje postupke vansudskog kažnjavanja uz izricanje drastičnih kazni i mera u postupcima koji nemaju minimum pravne sigurnosti za lica protiv kojih se pokrenu.

Krivični progoni novinara i gašenje medija

Razlozi za donošenje Zakona o informisanju, pored onih očiglednih, ogledaju se zapravo u stvaranju idealnog oružja kojim se inicijativa (prekršajna prijava) bilo kojeg fizičkog ili pravnog lica protiv medijske kuće može iskoristiti kao povod za njeno ukidanje. Novinska ili radiodifuzna kuća stvarana godinama može za 24 časa biti zatvorena, i to samo na osnovu nečijeg arbitrarnog i subjektivnog doživljaja neke, inače nesporne, vesti ili izrečenog mišljenja neke javne ličnosti. Iz dosadašnje primene zakona vidi se da su najgore prošli mediji koji su pokazali određeni nivo profesionalizma, poštujući princip prava na informaciju. Pokušaj profesionalizma je završio gašenjem *Dnevnog telegrafa*, *Evropljanina*, *Naše Borbe*, *NT plusa* i drugih manje poznatih listova.

Međutim, Zakon nije ostavio traga samo na medijskim kućama kao pravnim licima već je podjednako značajnu ulogu odigrao na planu intimidacija, otpuštanja i najrazličitijih vrsta maltretiranja novinara. Prema podacima Nezavisnog udruženja novinara Srbije, od 1100 registrovanih članova, 70 odsto je od donošenja Zakona pa do danas ostalo bez posla. Situacija nije bolja ni u državnim medijima, u kojima je mnogo ljudi tokom rata otpušteno ili poslato na prinudni odmor sa smanjenom platom. Takav slučaj je sa urednikom TV dodatka u novosadskom listu *Dnevnik*, Darinkom Nikolić, koja je smenjena sa tog položaja jer je u tom podlistku objavila najavu multimedijalnog hepeninga "Šakom u glavu", koji je u organizaciji Studentskog pokreta "Otpor" održan u Novom Sadu. Nikolić je izjavila da je njena smena obrazložena profesionalnim propustom, jer je u nadnaslovu najave tog događaja pisalo "Naš TV izbor" (prema agenciji *Beta*, 20. oktobar 1999).

Jedan od više desetina takvih primera je i primer lista *Mađar so*. Zbog teške materijalne situacije zaposleni u redakciji *Mađar soa*, jedinog dnevnog lista na mađarskom jeziku, stupili su marta 1999. u štrajk. Oni primaju plate sa višemesečnim zakašnjenjem, i to prosečno oko 250 dinara mesečno. Osnivač ovog dnevnog lista je Skupština Vojvodine, pri čemu je *Mađar so* u sastavu holding korporacije "Forum". Redakcija je zatražila pomoć od "Foruma", ali im je generalni direktor Geze

Bordaš rekao da je "Forum" u još težoj situaciji nego *Mađar so*. Uprkos svemu tome, Skupština Vojvodine odbila je zahtev redakcije da se *Mađar so* osamostali od izdavačke kuće "Forum" i dobije status pravnog lica sa posebnim žiro računom. *Mađar so* bi tako mogao da opstane, smatraju u redakciji, s obzirom da on sam posluje bez gubitaka, a u probleme upada zato što kao deo "Foruma" mora da "deli s njim sudbinu". Režim istovremeno ne dozvoljava ni privatizaciju ovog lista.

Rat i njemu svojstvena cenzura i samocenzura, te drakonske novčane kazne za (uglavnom privatne) medije, doveli su do opšteg tragičnog stanja u informativnim kućama. Bez posla je ostala grupa mladih novinara i urednika, i to upravo onih koji su prema mišljenju većine predstavljali najbolji kadar beogradskog novinarstva za poslednjih deset godina. Ono što je izvesno jeste da će se sa ovakvom primenom Zakona vlasnici medija ili novinari sve ređe usuđivati da pisanjem ili emitovanjem rizikiju plaćanje ogromnih novčanih kazni, a samim tim i budućnost njihovih medijskih kuća ili života.

U tom smislu posmatrano, svakako su represivnija, mada posredno, suđenja pojedinim novinarima po Zakonu o krivičnom postupku. Da se pokušaj slobodno izgovorene reči u Srbiji plaća oduzimanjem slobode, govori nekoliko dole navedenih primera, a najdrastičniji je svakako, tragičan primer ubistva Slavka Ćuruvije, vlasnika *Dnevnog telegrafa* i *Evropljanina*, čije okolnosti još nisu razjašnjene.

Na zahtev javnog tužioca istražni sudija Prvog opštinskog suda u Beogradu pokrenuo je istražne radnje protiv Dejana Anastasijevića, novinara nedeljnika *Vreme*, zbog teksta pod naslovom "Krvavi vikend u Dreničkom kraju", objavljenog 17. marta 1998, koji se bavi masakrom nad albanskim civilima u kosovskom selu Likošani u regionu Drenice. Anastasijević je izjavio da mu je istražni sudija Prvog opštinskog suda objasnio da su istražne radnje preduzete zbog širenja lažnih vesti, uznemiravanja javnosti i ometanja rada državnih organa, za šta je predviđena kazna do tri godine zatvora.

Opštinski sud u Sokobanji osudio je glavnog i odgovornog urednika "Soko televizije" Nebojšu Ristića na godinu dana zatvora zbog "širenja lažnih vesti koje su uznemirile građane u vreme ratnog stanja", zato što je na spoljni prozor televizijske zgrade zalepio plakat ANEM-a protiv Zakona o javnom informisanju na kojem je pisalo "Free Press. Made in Serbia".

Krsto Bobot, sudija Prvog opštinskog suda u Beogradu doneo je 8. marta 1999. presudu kojom su za krivično delo iz člana 218. Krivičnog zakona Srbije (širenje lažnih vesti) na po pet meseci zatvora bezuslovno kažnjeni vlasnik *Dnevnog telegrafa* Slavko Ćuruvija i novinari tog lista Srđan Janković i Zoran Luković. Krivičnu prijavu, na osnovi koje je održano suđenje, podneo je potpredsednik Vlade Srbije Milovan Bojić (JUL). Sudija Bobot je utvrdio da su pomenute osobe krive jer su u tekstu "Ubijeni kritikovao Milovana Bojića" u *Dnevnom telegrafu* od 5. decembra 1998. izneli lažne tvrdnje da je potpredsednik Vlade Srbije Milovan Bojić neposredno odgovoran za ubistvo dr Aleksandra Popovića, rukovodioca na Institutu za kardiovaskularne bolesti "Dedinje", čiji je direktor pomenuti Bojić. "Inkriminirani" deo teksta jeste, zapravo, tvrdnja dvojice autora da je ubistvo izvršeno profesionalno, kao i njihov osvrt na to da je dr Aleksandar Popović bio u grupi lekara koji su kritikovali direktora Instituta Bojića optužujući ga za malverzacije i "naduvane" fakture u iznosu od oko 20 miliona nemačkih maraka.

Sudija Opštinskog suda u Nišu, S. Milošević, oglasila je krivim 18. januara 1999. Nikolu Đurića, vlasnika niškog City Radija, i izrekla mu kaznu od dva meseca zatvora, uslovno godinu dana. Suđenje je održano na osnovi optužnog predloga Opštinskog javnog tužilaštva u Nišu protiv Nikole Đurića, vlasnika zabranjenog niškog City Radija, a za krivično delo neovlašćenog posedovanja i korišćenja radio stanice iz člana 219, stav 1. Krivičnog zakona Republike Srbije, za koje se može izreći kazna do godinu dana zatvora. U februaru 1998. Savezno ministarstvo za telekomunikacije raspisalo je konkurs za dodelu frekvencija, koji nije bio raspisivan još od 1993. godine. City Radio je učestvovao na tom konkursu sa urednom prijavom, o kojoj ni nakon godinu dana nije bio obavešten, iako ne postoje ni zakonske ni tehničke prepreke za dodelu frekvencije ovom radiju. Iako su predstavnici Ministarstva za telekomunikacije u više navrata izjavljivali da sve stanice mogu da nastave sa radom do konačne odluke o dodeli frekvencija, inspektori istog ministarstva su 18.

avgusta 1998. zabranili rad City Radiju i oduzeli emisionu opremu, te na osnovu toga podneli krivičnu prijavu protiv Nikole Đurića.

Sredinom oktobra 1999. Vlada Republike Srbije odbacila je Predlog zakona o prestanku važenja Zakona o javnom informisanju, koji su skupštini uputili poslanici koalicije "Vojvodina", sa obrazloženjem da bi "važna oblast u pravnom sistemu ostala neuređena". Da li će do izmene ili ukidanja Zakona doći do raspisivanja vanrednih izbora, ukoliko uopšte budu raspisani, ostaje da se vidi. Ono što je sigurno jeste da za sada Zakon ostaje kao instrument dalje i sve jače autoritarizacije i represije režima u odnosu na društvo i svakog pojedinačnog građanina.

Korišćenje medija za propagandu i diskreditaciju neistomišljenika

Na konferenciji za štampu, održanoj 12. januara 1999, potpredsednici Vlade Republike Srbije - Ratko Marković (SPS), Milovan Bojić (JUL) i Vojislav Šešelj (SRS) - prezentirali su, kako su naveli, tajni dokument čiji su tvorci CIA i Institut za mir. Već nekoliko sati posle konferencije CIA je demantovala postojanje takvog dokumenta Instituta za mir, a tekst identične sadržine pronađen je na Internet prezentaciji Američkog instituta za mir. Autor teksta je Daniel Serwer, naučni saradnik ovog instituta, a tekst je javno promovisan sredinom decembra 1998. Promociji je prisustvovao i otpravnik poslova ambasade SRJ u SAD. U tekstu se predlaže visina novčane pomoći koju bi, po autorovom mišljenju, Sjedinjene Američke Države trebalo da pruže srbijanskim nedržavnim medijima, sindikatima i nevladinim organizacijama. Taj su tekst tri potpredsednika Vlade predstavila kao neku vrstu "cifarnika" i cenovnika iz kojega se vidi da su nevladini mediji i organizacije strani plaćenici i izdajnici, koji prodaju svoju zemlju.

Gradska televizija Studio B javila je u jednoj od informativnih emisija "Vesti u 22" da će se u ambasadi SAD održati sastanak na koji su pozvani i urednici listova *Koha ditore*, *Danas*, *Glas*, *Blic* i *Sandžak*, te predstavnici nevladinih organizacija i čelnici Saveza za promene. Cilj sastanka je, kako je javila ova TV stanica, "pomoć i raspodela novčanih sredstava". Državni list *Politika ekspres* izveštava da se iz demantija koji su objavili pomenuti listovi "vidi da je sastanak u ambasadi SAD održan, ali da na njemu nisu bili predstavnici pomenutih javnih glasila. Da li zaista nisu pozvani ili se nisu pojavili čuvši najavu sa talasa Studija B, ostaje nepoznanica... Prema nezvaničnoj informaciji kojom raspolaže *Blic*, (glavni i odgovorni urednik Studija B Dragan Kojadinović) je telefonom izdiktirao ovu 'vest' voditelju Vesti u 22, Radomiru Aničiću".

Glavni odbor SPS-a, na sednici održanoj 10. avgusta 1999, kojom je predsedavao Slobodan Milošević, predsednik SRJ, saopštio je da "najveća sila na svetu", koja "porobljavanje Jugoslavije nije uspela da ostvari bombama", sada pokušava da to učini "pomaganjem marionetskih političkih stranaka i korumpiranih lidera".

Predsednik SRS i potpredsednik republičke Vlade Vojislav Šešelj izjavio je na konferenciji za novinare da je policija sa pravom intervenisala protiv pristalica opozicije u Beogradu (miting Saveza za promene od 30. septembra 1999). "Trebalo je još žešće da interveniš, prilično je uzdržano reagovala", rekao je. U vezi sa prebijanjem novinara, Šešelj je rekao da je to rizik profesije i da jedan broj novinara prosto "čezne za pendrekom... reporter agencije Beta, Aleksandra Ranković nije slučajno udarena, verovatno se ponašala huliganski. Čudi me što pre deset godina nije dobila batine od policije" (prema *Glasu*_1. oktobar 1999).

Ministar unutrašnjih poslova Srbije Vlajko Stojilković izjavio je 5. oktobra 1999: "Očigledno je da Savez za promene podržava teroriste koji vrše zločine nad Srbima i u toj činjenici treba videti veliku štetu i odgovornost koju te opozicione snage preuzimaju za sudbinu zemlje" (prema *Glasu* 6. oktobar 1999).

Prilikom "otvaranja nove železničke stanice u Leskovcu" 11. oktobra 1999. Slobodan Milošević, predsednik SRJ, je izjavio da građani ne treba da se zavaravaju da obnovu zemlje i njen razvoj mogu da izvrše oni "koji se tobože u ime napretka vuku u večernjim satima ulicama naših gradova". On je pojasnio da se tu radi o "kukavicama, ucenjivačima i ulizicama", koji za vreme bombardovanja nisu obukli uniforme ni uzeli puške i koji su pobeгли iz zemlje (prema *Blicu*, 12. oktobar 1999).

Generalni sekretarijat Srpske radikalne stranke "konstatovao je" 20. oktobra 1999. da "pojedini domaći mediji svojim izveštavanjem uporno pokušavaju da klevete, uvrede i laži predstave kao izraz slobodnog novinarstva i nepristrasnog informisanja. Njihova političko propagandna delatnost u Srbiji sinhronizovana je sa pretnjama koje svakodnevno iznose čelnici američke administracije". Ipak, "srpski radikali su uvereni da će pokušaj Amerikanaca i njihovih političkih i medijskih ekspozitura da Srbiju pretvore u američku prciju doživeti neuspeh" (prema *Borbi*, 21. oktobar 1999).

Načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije Dragoljub Ojdanić, izjavio je 19. oktobra 1999. da je opozicija za vreme bombardovanja SR Jugoslavije primala savete od NATO. "Ovih dana na trgovima Beograda mogu se videti oni koje niste sretali na tim mestima u doba agresije. Za to vreme oni su imali 'savetodavne' funkcije od agresorskih generala šta i koliko treba bombardovati", izjavio je Ojdanić (prema *Danasu*, 21. oktobar 1999).

Na sednici Generalnog sekretarijata Srpske radikalne stranke od 3. novembra 1999. povodom studentskog okupljanja na Platou "konstatovano" je da se "agresija SAD sve više manifestuje kroz razne vidove specijalnog rata. Jedan od takvih vidova je i pokušaj da se za ostvarenje prljavih ciljeva Amerikanaca i njihovih slugu u Srbiji instrumentalizuje Univerzitet, u prvom mestu studenti... i da su zahtevi koje iznose samoprogllašene studentske vođe identični sa zahtevima koji svakodnevno stižu na adresu Srbije i srpskog naroda" (prema *Blicu*, 4. novembar 1999).

4. Mobilizacija i suđenja "dezerterima"

Prema nezvaničnim podacima u vezi s deliktima vezanim za vojnu službu u Srbiji se vodi ili je okončano oko 20.000 postupaka, a u Crnoj Gori oko 14.000. Pred Vojnim sudom u Beogradu vode se postupci po 2.400 optužnica i 1.900 po zahtevima za sprovođenje istrage, što po rečima Ratka Korlata, vršioca dužnosti predsednika Vojnog suda, predstavljaju krivične postupke preuzete od svih Vojnih sudova koji su radili u Srbiji za vreme ratnog stanja. Minimalna kazna za neodazivanje vojnom pozivu bila je kazna od 2 godine zatvora, a oštrije se sudilo licima u odsustvu. Prilikom izricanja presuda, prema rečima Korlata, svaki sudija vodio je računa o svim otežavajućim i olakšavajućim okolnostima u konkretnom slučaju.

Za neodazivanje na vojni poziv, izbegavanje vojne obaveze i slična krivična dela sprovedeni su ekspresni postupci u kojima su se okrivljenim licima izricale višegodišnje kazne zatvora, čime je stvorena paradoksalna situacija da se ovako drastične kazne izriču u krivičnom postupku koji je ukupno trajao nedelju dana, i to sve sa pravnosnažnošću presuda, s obzirom na to da je u vreme ratnog stanja rok za žalbu na presudu bio 3 dana (rok predviđen Uredbom o primenjivanju Zakona o krivičnom postupku za vreme ratnog stanja), a ne 15 dana kako je to inače predviđeno. Doduše, kako se uglavnom sudilo u odsustvu okrivljenih, i nije bilo nikoga da se žali na presudu, osim eventualno agilnih i patriotski orijentisanih tužilaca koji nisu bili zadovoljni "nizinom" izrečene kazne. Treba reći da je bilo vojnih sudija (takođe mobilisanih lica), a inače profesionalnih sudija, koji su pokušali da zaista sude i izriču kazne srazmerne izvršenom krivičnom delu i ličnosti počinioca, što će reći da su u nekim slučajevima izricali i uslovne osude. Na ovakve presude obavezno je izjavljivana žalba vojnog tužioca i takve presude su uvek preinačavane od strane višeg suda u pogledu odluke o kazni, tako što je izricana efektivna kazna zatvora. Užem krugu javnosti poznata su najmanje dva slučaja sudija koje su izrekle uslovne osude, a zatim bile razrešene daljeg vršenja funkcije vojnog sudije.

Suđenja "izdajnicima, dezerterima i nepatriotima" najslikovitije ilustruju sledeća dva primera. Prvi je slučaj Zoltana Rica, dvadesetpetogodišnjeg Mađara iz Zrenjanina, koji je u Vojnom sudu pri komandi Novosadskog korpusa osuđen na tri godine zatvora zbog dva "samovoljna napuštanja jedinice" (ukupno 9 sati) i "širenja defetizma i slabljenja borbenog morala". Zbog udaljenja sa položaja i navodne vožnje u alkoholisanom stanju Ric je kažnjen sa jednom, a zbog ostalih sa dve godine zatvora. Ric je neutvrđenog dana aprila 1999. godine kao osmatrač vazdušnog prostora" na položaju u okolini Sente "svojim izjavama širio strah i defetizam, nagovarao vojnike na predaju neprijatelju i zagovarao stvaranje mađarske države do Beograda", tako što je govorio: "Vojska Jugoslavije nije sposobna da se obrani od agresije zbog lošeg naoružanja i obučenosti", "u slučaju da dođu NATO vojnici treba izvršiti predaju" i dr., pa je tako slabio borbeni moral u jedinici". U presudi od 8. juna 1999, kojom se optuženi Ric oglašava krivim, obrazloženje predsednika veća, sudije Slobodana

Miloševića, započinje sledećim rečima: "Okrivljeni je u svom iskazu naveo da je od 1994. god. konzumirao drogu tako što je pušio marihuanu, ali da je istu prestao da koristi". U nastavku obrazloženja marihuana i droga se ne pominju, niti se objašnjava na koji je to način uticalo na slabljenje borbenog morala u jedinici. U svojoj izjavi za *Danas* od 24-25. jula 1999. Ric kaže: "Bio sam ubeđen da je NATO tehnički daleko superiorniji od nas i da bi stoga bilo teško zadržati njihov prodor. Pretpostavljam da su oni koji su ih pustili mislili isto što i ja, samo ja svoje mišljenje treba da platim zatvorom, a oni svoje potpise ničim.

Drugi slučaj je slučaj Gorana Vesića, odbornika Demokratske stranke u Skupštini grada Beograda, koji je zbog krivičnog dela neodazivanja vojnom pozivu iz čl. 214, st. 1, a u vezi s čl. 226. KZ SRJ, u odsustvu osuđen na kaznu zatvora u trajanju od dve godine. Prijava za pokretanje postupka protiv Gorana Vesića podneta je 17. aprila 1999. od strane komande Vojnog odseka Kraljevo za krivično delo neodazivanja vojnom pozivu. Poziv nije uredno uručen. Jedini dokaz za gonjenje je kopija poziva i kopija poruke uručioća da je poziv ostavljen ispod vrata. Vojni tužilac podiže optužnicu protiv Gorana Vesića, vojni sud određuje pritvor za optuženo lice i donosi rešenje o tome. Sve se ovo dešava u toku trajanja intervencije NATO u Jugoslaviji. Glavni pretres je održan 15. juna 1999. u Užicu, pred većem od tri sudije, kojim je predsedavao potporučnik Radisav Nikolić; tužilac je bio potporučnik Ljubiša Dragašević. Na glavnom pretresu je konstatovano da nema dokaza da je okrivljeni pozvan. Vojni sud predlaže da se sudi u odsustvu, navodeći da su ispunjeni uslovi za suđenje u odsustvu. Sud donosi rešenje da se optuženom sudi u odsustvu. Branilac se protivi suđenju u odsustvu. Pročitana optužnica KT 241/99 od 26. 04. 1999. Prešlo se na dokazni postupak, koji je verovatno najkraći u istoriji sudstva, sa izrečenom pristojnom kaznom zatvora. U toku ovog dela suđenja pročitana je poziv za okrivljenog i obaveštenje dostavljača. Ni odbrana ni optužba nisu imali primedbe. Sledi završna reč u kojoj je vojni tužilac predložio osuđujuću presudu i kažnjavanje po zakonu. Branilac predlaže oslobađajuću presudu. Glavni pretres zaključen. Vojni sud okruga Užice donosi odmah i presudu, kojom se Vesić Goran oglašava krivim zato što kao vojni obveznik bez opravdanog razloga nije u određeno vreme došao u svoju jedinicu, iako mu je bio saopšten ratni raspored i mada je bio pozvan pojedinačnim mobilizacijskim pozivom, čime je izvršio krivično delo iz člana 214, st. 1, u vezi s čl. 223, st. 1. KZ SRJ. Zbog učinjenog dela sud ga osuđuje na dve godine zatvora, koje bi morao izdržati nakon pravosnažnosti presude. Optuženi je takođe obavezan da plati sudske troškove u vrednosti od 1.000 dinara. Vesić još nije u zatvoru, jer nije "dostupan nadležnom organu".

Ovaj drugi slučaj otvara pitanje koga je i zašto mimoišla mobilizacija. Prema rečima portparola Srpskog pokreta obnove Ivana Kovačevića, broj članova ove stranke koji su mobilisani dostiže nekoliko hiljada, a među njima ima dosta predsednika i sekretara opštinskih odbora u gradovima Srbije, dva republička poslanika, tri predsednika opštinskih odbora iz Beograda. Jedan od čelnika Demokratske stranke Srbije, Dragan Maršićanin, navodi da je od 120 članova Glavnog odbora, blizu 40 bilo mobilisano, 17 predsednika opštinskih odbora, i mnogobrojni članovi DSS-a. Informativna služba Demokratske stranke navodi da je bilo mobilisano oko 1.800 članova stranke, 30 predsednika opštinskih odbora, među kojima i čelni ljudi u Nišu, Zrenjaninu, Vršcu, Vranju, Kuršumliji, dok je u Bajinoj Bašti mobilisano oko 15 odsto članova stranke. Portparol Građanskog saveza Srbije Maja Tasić je navela da je predsednik ove stranke Goran Svilanović mobilisan prvog dana intervencije NATO, a da su pored njega mobilisani članovi predsedništva, Glavnog odbora i opštinskih odbora, kao i drugi članovi stranke. Informativne službe SPS-a, JUL-a i SRS-a nisu imale podatke o mobilisanim članovima (prema *Blicu*, 30. jul 1999).

5. Ratno stanje i podzakonsko "regulisanje" osnovnih prava i sloboda

Donošenjem *Uredbe o proglašenju ratnog stanja* 24. aprila 1999. od strane Savezne vlade ustanovljena je mogućnost donošenja niza uredbi kojima su ograničene slobode i prava građana i istovremeno označen početak svojevrzne "podzakonske" represije. Već 4. aprila 1999. (Službeni list SRJ, br. 21/99) doneta je *Uredba o primenjivanju zakona o krivičnom postupku (ZKP) za vreme ratnog stanja*. Odredbe kojima se menja važeći ZKP, a kojima se direktno ograničavaju slobode i prava građana predviđena tim zakonom i ustavima odnose se na vreme trajanja i organe koji mogu odrediti pritvor, kao i na ovlašćenja "nadležnih organa".

Odredbom člana 8, stav 2. navedene Uredbe propisano je da pritvor koji odredi istražni sudija, javni ili državni tužilac ili organ unutrašnjih poslova može trajati do 30 dana. Ovom izmenom organu

unutrašnjih poslova (OUP) daje se ovlašćenje da lice može držati u pritvoru 30 dana, a da pri tom ne postoji nikakav akt istražnog sudije, javnog ili državnog tužioca kojim bi se uopšte inicirao bilo kakav krivični postupak protiv tog lica. Ovim članom izmenjen je član 196, st. 3. ZKP-a, kojim je propisano da pritvor koji je odredio OUP može trajati najduže 3 dana od časa lišenja slobode. Nadalje, odredbom čl. 8, st. 3. Uredbe propisano je da pritvor koji odrede organi iz st. 2. ovog člana Veće prvostepenog suda (čl. 23, st. 6. ZKP-a) može produžiti još do 3 meseca. O produženju pritvora još do narednih 5 meseci odlučuje Veće neposredno višeg suda. Imajući u vidu navedene članove zaključuje se da se lice može držati u pritvoru ukupno 9 meseci do podizanja optužnog akta ili pak do odustajanja od daljeg krivičnog gonjenja. Ovim članom izmenjen je član 197. ZKP-a kojim je ukupno trajanje pritvora u istražnom postupku ograničeno na 6 meseci.

Poseban kuriozitet predstavlja odredba člana 7. Uredbe, kojim je propisano da "kada postoji osnovana sumnja da je neko lice počinilo krivično delo protiv ustavnog uređenja i bezbednosti SRJ ili neko drugo krivično delo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od najmanje 5 godina, nadležni organi otkrivanja i gonjenja mogu izvršiti pretresanje stana, drugih prostorija i lica bez pismenog sudskog naloga i bez saglasnosti tog lica". Navedena odredba je u direktnoj suprotnosti s odredbom člana 207, stav 1. ZKP-a, koja predviđa da pretresanje određuje sud pismeno obrazloženom naredbom, odnosno, s odredbom člana 31. Ustava SRJ i odredbom člana 21. Ustava Republike Srbije, kojima je propisano da službeno lice može ući u tuđi stan ili druge prostorije i bez odluke suda i vršiti pretres bez prisustva svedoka samo ukoliko je to neophodno radi neposrednog hvatanja učinioa krivičnog dela ili radi spasavanja ljudi i imovine, na način predviđen zakonom.

Započeti trend "podzakonskog" ograničavanja prava i sloboda građana nastavlja se donošenjem niza uredbi Milana Milutinovića, predsednika Republike Srbije, objavljenih u *Službenom glasniku RS* br. 17/99 od 07. aprila 1999.

Odredbom člana 3. *Uredbe o unutrašnjim poslovima za vreme ratnog stanja* propisano je da "kada to zahtevaju razlozi odbrane Republike, ministar može licu koje predstavlja opasnost za bezbednost Republike svojim rešenjem izreći zaštitnu meru upućivanja na boravak u određeno mesto. Mera iz st. 1. ovog člana traje dok postoje razlozi zbog kojih je izrečena, a najduže 60 dana. Posle tog roka takvo lice se predaje u nadležnost pravosudnih organa".

Odredbom člana 4. ove Uredbe predviđeno je da ovlašćena lica MUP-a mogu iz razloga bezbednosti i bez rešenja o pretresanju izvršiti pretresanje lica prilikom privođenja, zadržavanja ili lišenja slobode. Bez rešenja o pretresu ovlašćena službena lica mogu vršiti pretresanje lica, njihovih stvari, vozila i prostorija u cilju provere da li ta lica neovlašćeno poseduju oružje, municiju, eksploziv i druge stvari podobne za napad ili vršenje diverzije, robu koja je u posebnom režimu za vreme ratnog stanja, kao i propagandni materijal neprijateljske sadržine.

Odredbom člana 5. predviđeno je da, "kada to interesi bezbednosti i odbrane zemlje nalažu", ovlašćena službena lica mogu, na osnovu rešenja neposrednog starešine, vršiti otvaranje pisama i drugih pošiljki, ako postoji osnovana sumnja da se radi o krivičnom delu.

Odredbom člana 6. predviđeno je da ovlašćena službena lica MUP-a mogu upotrebiti vatreno oružje ako ne mogu drugačije sprečiti bekstvo lica zatečenog u vršenju krivičnog dela koje se goni po službenoj dužnosti.

Odredbom člana 9. propisano je da se "pored težih povreda" utvrđenih Zakonom za zaposlene u državnim organima i Zakonom o unutrašnjim poslovima, težom povredom radnih obaveza i dužnosti smatra i: ispoljavanje nacionalne, rasne i verske netrpeljivosti i istupanje protiv vojnih, političkih i privrednih mera državnih organa, koje može slabiti jedinstvo u odbrani zemlje (tačka 4), za šta se može izreći kazna ograničenja kretanja do 60 dana (stav 2, tačka 1. navedenog člana).

Članom 2. *Uredbe o okupljanju građana za vreme ratnog stanja* predviđeno je "da se javni skup može sazvati i održati, odnosno istupati na njemu, samo po prethodnom odobrenju nadležnog organa bilo da se održava u zatvorenom ili na otvorenom prostoru i bez obzira na karakter. Odredbe stava 1. ovog člana ne primenjuju se kad je sazivač javnog skupa državni organ".

Odredbom člana 3. propisano je da će se novčanom kaznom do 200.000 novih dinara kazniti za prekršaj pravno lice koje saziva ili održava javni skup, odnosno, istupa na skupu za koji nije prethodno izdato odobrenje nadležnog organa. Za prekršaj iz stava 1. ovog člana kazniće se i odgovorno pravno lice novčanom kaznom do 10.000 novih dinara, ili kaznom zatvora do 60 dana. Za prekršaj iz stava 1. ovog člana kazniće se i fizičko lice novčanom kaznom do 10.000 novih dinara ili kaznom zatvora do 60 dana.

Ovom Uredbom se očigledno želelo ozvaničiti od vlasti režirano okupljanje građana na tzv. protestnim skupovima i koncertima po trgovima i mostovima na kojima je izražavano protivljenje zbog "ničim izazvane zločinačke ... NATO agresije na našu zemlju" i istovremeno zabraniti bilo kakvo drugo okupljanje građana.

Članom 2. *Uredbe o prebivalištu i boravištu građana za vreme ratnog stanja* propisano je da je prijava i odjava prebivališta i boravišta kao i prijava adrese stana obavezna za sva lica starija od 14 godina. Odredbom člana 3. propisano je da se prijava prebivališta i prijava promene adrese stana vrši odmah, a najkasnije u roku od 24 sata po dolasku u novo mesto prebivališta, odnosno po izvršenoj promeni stana. Odredbom čl. 4. propisano je da se prijava boravišta vrši odmah, a najkasnije u roku od 12 sati po dolasku u mesto boravišta. Odredbom čl. 5. propisano je da se odjava prebivališta i boravišta mora izvršiti neposredno pre odlaska iz mesta prebivališta, odnosno, boravišta. Odredbom čl. 6. Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije može odrediti područje i mesta u kojima se građani mogu kretati, boraviti i nastaniti uz posebnu dozvolu. Odredbom čl. 7. propisano je da će se kaznom zatvora od 30 dana kazniti za prekršaj lice koje ne prijavi, odnosno ne odjavi prebivalište i boravište, kao i promenu adrese stana u propisanom roku, ili tom prilikom pruži neistinite podatke.

Konkretnu primenu ovih Uredbi vidimo na sledećem primeru:

Policija je 21. juna 1999. zabranila izbeglim Srbima s Kosova da u centru Beograda održe skup, a okupljenoj grupi od oko 200 ljudi naredila da se uklone s platoa kod Terazijske česme. Tom prilikom su uhapšeni Svetozar Fišić i Slobodan Karaleić, izbeglice iz Prizrena, koji su bili organizatori protestnog skupa (Fišić je istovremeno i predsednik Opštinskog odbora Demokratske stranke Prizrena). Njih je 22. juna 1999. prekršajni sud u Beogradu, po hitnom postupku, kaznio sa po 30 dana zatvora. Oni su sa po 10 dana kažnjeni zbog kršenja Uredbe o prijavi prebivališta u vreme ratnog stanja, a sa po 20 dana zbog kršenja Uredbe o zabrani javnih skupova za vreme trajanja ratnog stanja.

Korpus elementarnih ljudskih prava i sloboda građana koja su navedenim uredbama ograničena ili ukinuta do te je mere očigledan da ne zaslužuje posebno obrazložen komentar. Dovoljno je reći da su ove uredbe u potpunoj suprotnosti sa Ustavom Srbije i tamo proklamovanim slobodama, pravima i dužnostima čoveka i građanina, a koje se odnose na: slobodu čoveka koja je neprikosnovena (čl. 15), građanima zajamčenu slobodu kretanja i nastanjivanja (čl. 17), nepovredivost tajne pisma i drugih sredstava opštenja (čl. 19), zajamčenu slobodu zbora i drugog okupljanja i bez odobrenja, uz prethodnu prijavu nadležnom organu (čl. 43) i pravo građanina da javno kritikuje rad državnih organa i organizacija i funkcionera..., te zbog čega ne može biti pozvan na odgovornost niti trpeti druge štetne posledice za stavove iznete u javnoj kritici (čl. 48).

Na kraju samo treba dodati da je Savezna skupština na sednici Veća građana od 24. juna 1999, donela Odluku o prestanku ratnog stanja, kojom je potvrdila akta koja je Savezna vlada donela za vreme ratnog stanja (*Službeni list SRJ*, br. 44/99 od 25. 06. 1999), te da je predsednik Srbije 15. jula 1999. doneo Ukaz o proglašenju Zakona o potvrđivanju uređaba koje je predsednik Republike doneo za vreme ratnog stanja (*Službeni glasnik RS*, br. 33/99 od 16. jula 1999), kojim je utvrđeno da su ove Uredbe prestale da važe danom prestanka ratnog stanja.

"Provere" građana

Ratno-policijsko regulisanje svoj faktički vrhunac dostiže donošenjem Odluke MUP-a Srbije o proveri prebivališta i boravišta građana, koja je stupila na snagu 27. septembra 1999. godine. Cilj je akcije, prema rečima pomoćnika ministra policije general-potpukovnika Obrada Stevanovića, "uvid u lična

dokumenta i utvrđivanje da li je prijava prebivališta ili boravišta verodostojna..., kao i razvijanje kontakta građana i policije koji će rezultirati razmenom informacija značajnih za bezbednost". Policajci će proveravati da li su podaci o prebivalištu i boravištu isti u svim ličnim dokumentima: ličnoj karti, vozačkoj dozvoli, pasošu i vojnoj knjižici. Ovakva akcija MUP-a Srbije je neustavna i nezakonita, a na širem planu gledano, u potpunoj je suprotnosti sa Univerzalnom deklaracijom o pravima čoveka i građanina, koju je prihvatila i Jugoslavija, a kojom se proklamuje pravo svakog građanina da svoje prebivalište bira gde, s kim i kako on želi. Poseban kuriozitet ove akcije je i to što se režim, namerno, nije potrudio da ovoj akciji dâ pravnu snagu nekom zvaničnom odlukom, propisom, uredbom ili bilo kakvim podzakonskim aktom. Razlozi za ovakvu akciju leže u želji da se izazove strah među građanima i da se podstakne poznati podanički i potkazivački mentalitet (primeri Đorđa Rajkovića i Biserke Apić bliže su obrazloženi u sledećem poglavlju).

Da su ovu akciju neki savesni i brižni građani shvatili ozbiljno svedoči "Opšteobavezujuća odluka Mesne zajednice 'Bratstvo i jedinstvo'", na Novom Beogradu od 28. septembra 1999. godine., inače najveće mesne zajednice u SRJ sa 25.000 žitelja. U Odluci se stanarima stavlja u zadatak da "izvrše detaljnu proveru svih stanara zgrade", da "u slučaju pojave sumnjivih lica, ali i pojave stranaca bez prijave, izveste SUP", "da kontrolišu da li nepoznta lica navodno bacaju smeće u kontejnere", "da se provere stanovi Šiptara koji su u toku rata bili odsutni iz svojih stanova, a posebno njihovi muški članovi porodice", "da stanari pomognu organima SUP-a da izvrše proveru boravka građana u zgradi" itd. Na konstatacije da neka lica ili udruženja mogu da podnesu krivičnu prijavu protiv Aleksandra Božovića, "predsednika Saveta MZ 'Bratstvo i jedinstvo'" zbog krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, Božović odgovara "da ne shvata zašto, jer on samo obavlja svoju patriotsku dužnost... i da je je takvo vreme da policajcima-profesionalcima treba da pomažu policajci-amateri u hvatanju sumnjivih lica i razmeni bezbednosnih podataka od značaja za opštu sigurnost".

6. Sudski i prekršajni postupci protiv političkih neistomišljenika

Sledeći primeri govore o moći režima da se kroz sudske i prekršajne postupke, dakle na legalan način, razračunava sa političkim protivnicima i neistomišljenicima. Od slova zakona nisu izuzeti kako lideri političkih stranaka tako ni potpuno anonimna lica, jer u sve uplašenijim očima režima svi predstavljaju ili mogu predstavljati opasnost.

Teodora Tabački, Marina Glišić, Dragana Milenković i Nikola Vasiljević - članovi studentske organizacije "Otpor" - uhapšeni su u noći između 3. i 4. novembra 1998. tokom pisanja grafitu "Otpora". Dežurni sudija Slobodan Milošević odredio im je pritvor "zbog pružanja građanskog otpora legalno izabranoj vlasti". Nakon manje od 20 sati, Željko Munjiza, gradski sudija za prekršaje, osudio je sve uhapšene na po 10 dana zatvora i poslao ih odmah na izdržavanje kazne. Posete osuđenima bile su dozvoljene samo roditeljima (prema *Danasu*, 9. novembar 1998).

Boban Miletić, pisac aforizama objavljenih u knjizi pod naslovom *Srbijo, majko, plači*, uhapšen je 15. januara 1999. Policija ga je tri dana kasnije predala okružnom javnom tužiocu, uz krivičnu prijavu da je počinio krivično delo iz člana 157. Krivičnog zakona SRJ (izlaganje poruzi države i predsednika). Nakon toga je istražni sudija u Zaječaru doneo rešenje o sprovođenju istrage i odredio pritvor od 30 dana. Sporna knjiga javno je promovisana još 18. decembra 1998. i uredno katalogizirana u Narodnoj biblioteci Srbije. Neki od "inkriminiranih" aforizama su: "Samo Sloba Srbiju spasava - svojom ostavkom", "Jedva čekam da zagrlim vođu - kakva bi to španska kragna bila", "Vođo, popni se na vrh 'Beograđanke' i iskorači; biće to mali korak za tebe, ali veliki za Srbiju" itd. Miletić je, inače, od 1990. do 1993. bio član Srpskog pokreta obnove, a od 1994. do 1996. član Srpske radikalne stranke, koju je napustio "jer je kritikovao postupke rukovodstva", a "najviše mu je smetalo što je Vojislav Šešelj 'strahovito lakom na novac'". Za sebe smatra da je "postao politički zatvorenik kao 'šiptarski teroristi'" (svi navodi prema *Evropjaninu*, 15. februar 1999).

Ivan Novković, osuđen je 5. jula 1999. na trideset dana zatvora zato što je kao tehničar lokalne televizije u Leskovcu emitovao video traku u kojoj kritikuje vlast, nakon čega se oko 20.000 građana okupilo na antirežimskom protestu. Novkovića je na 30 dana zatvora osudila Mirjana Marković po Zakonu o javnom okupljanju građana. Prema rečima Novkovićevog advokata, Novković "na sudu nije imao branioca, niti je poučen, odnosno obavešten koja su njegova prava. Osuđen je na osnovu

izjave dvojice radnika Sekretarijata unutrašnjih poslova u Leskovcu, koji se nisu pojavili na sudu, niti su pročitane njihove izjave" (prema *Danasu*, 16. jul 1999).

Milan Stojanović, predsednik Opštinskog suda u Leskovcu, doneo je 14. jula 1999. rešenje o sprovođenju istrage protiv Svetislava Jovića, Dejana Manića, Dragana Mihajlovića, Gradimira Stankovića, Nenada Mitevskog, Jovana Mitića, Zorana Petrovića, Dragane Rašić i Bože Jovanovića, "zbog osnovane sumnje da su izvršili krivično delo učestvovanje u skupini koja izvrši nasilje ... Postoji sumnja da su napred navedena lica dana 06. 07. 1999. godine, oko 20.00 sati u Leskovcu, u Ulici Hajduk Veljka broj 22, učestvovala u skupini koja je oštetila porodičnu kuću ošt. Stefanović Živojina, načelnika Jablaničkog okruga, pričinivši materijalnu štetu u iznosu od 110.276,00 dinara" (prema *Blicu*, 15. jul 1999).

Protiv Zorana Živkovića, gradonačelnika Niša, u toku je prekršajni postupak, jer je "13. jula u Nišu okupljenim građanima govorio bez prethodne prijave skupa nadležnim građanima i što je potom pozvao građane i predvodio ih u šetnji do Okružnog suda u kojem je zatvorsku kaznu izdržavao Ivan Novković, bivši montažer leskovačke televizije" (prema *Glasi*, 9. oktobar 1999).

Protiv Đorđa Rajkovića iz sela Dolje Zuničije pred Okružnim sudom u Zaječaru vodi se krivični postupak zbog izvršenja krivičnog dela povrede ugleda SRJ iz člana 157. KZ SRJ, a po optužnici javnog tužioca. Prema optužnici, Rajković je 15. jula 1999. godine na terasi kafane "Stari grad" u Knjaževcu javno izložio poruzi predsednika SRJ Slobodana Miloševića u vezi sa vršenjem njegove funkcije tako što je rekao: "Slobodan Milošević je stvorio jaku policiju koja ga čuva, oslabio vojsku, on je lopov, treba ga smeniti". U krivičnoj prijavi koju je protiv njega podnela knjaževačka policija, predložena su dva svedoka, Milomir Bogdanović i Borislav Lazarević, s kojima se nalazio u kafani, koji su prvo pred policijom, a potom i pred istražnim sudijom posvedočili o njegovom "neprijateljskom istupu" dok su sedeli u kafani (*Vreme*, 28. avgust 1999).

Zvonimir Živanović je presudom Okružnog suda u Sremskoj Mitrovici (sudija Svetlana Đuričić) oglašen krivim zbog izvršenja krivičnog dela povrede ugleda SRJ iz člana 157, stav 1. KZ SRJ i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od pet meseci. Živanović je na svom radnom mestu, u fabrici mesa "Mitros" u Sremskoj Mitrovici, psuovao Slobodana Miloševića. Odlukom Vrhovnog suda Srbije Živanoviću je, nakon što je odležao mesec i po dana, preinačena kazna, tako što mu je izrečena uslovna osuda (*Vreme*, 28. avgust 1999).

Biserka Apić, Hrvatica iz Sremske Mitrovice, presudom Okružnog suda u S. Mitrovici (sudija Svetlana Đuričić) oglašena je krivom zbog izvršenja krivičnog dela povrede ugleda SRJ iz člana 157, stav 1. KZ SRJ i osuđena na kaznu zatvora u trajanju od četiri meseca, u koju joj se uračunava i 17 dana provedenih u pritvoru. Biserka Apić je kriva što je "dana 28. aprila 1999. godine, u poslovnim prostorijama Sportskog centra 'Pinki' u Sremskoj Mitrovici, javno izložila poruzi predsednika SRJ, S. Miloševića, u vezi vršenja njegove funkcije tako što je kolegi sa posla (tokom jutarnje kafe) Josipu Adaševiću rekla 'čuti Josipe, pustili ste tog magarca da vam bude predsednik države i da vas vodi kao ovce poslednjih deset godina i za svih tih deset godina mi ratujemo', nadalje, okrivljena je izjavila 'da za bombardovanje od strane NATO-a nije kriv Klinton i NATO nego mi', misleći na nas kao narod, te da je do rata doveo predsednik SRJ S. Milošević". U izjavi za *Vreme* od 21. avgusta 1999. Biserka Apić je rekla: "Koliko ja znam taj naš kancelarijski sistem, priča se prepričava, dodaju se repovi i krila, u svakom slučaju neko je smatrao da to treba prijaviti, mi smo mali kolektiv i ne mogu baš da kažem da sam se toliko iznenadila ... to su sve ljudi kojima su potrebni neki politički plusevi i koji na taj način svoje mesto potvrđuju, obezbeđuju ili su zbog nekog putera na glavi dužni da pokažu svoju lojalnost". Biserka Apić je uložila žalbu Vrhovnom sudu Srbije i čeka odluku.

Svetlani Erić, predsedniku Opštinskog odbora Građanskog saveza Srbije i članu Građanskog parlamenta u Čačku, opštinski sudija za prekršaje u Čačku izrekao je novčanu kaznu u iznosu od 3.200 dinara jer je "kao osnivač i član Građanskog parlamenta učestvovala na više javnih skupova u Čačku za vreme ratnog stanja. Na tim skupovima ona je, zajedno s građanima Čačka, zahtevala da se prekine sa bombardovanjem SR Jugoslavije, kao i angažovanje svih relevantnih faktora, od predsednika SRJ do Generalnog sekretara UN, na uspostavljanju mira u zemlji i zaštiti života građana" (prema *Danasu*, 26-27. juna 1999).

Gradski sudija za prekršaje u Beogradu kaznio je 28. septembra 1999. Omera Ruševića iz Koteža kod Beograda i Nikolu Đuričkovića, "fiktivnog prijavljenog u Beogradu", zbog "remećenja javnog reda u mira". Rušević je osuđen na 15 dana zatvora zato što je "krećući se u koloni učesnika mitinga Saveza za promene, drvenom drškom zastave, uz glasne psovke, udario po zadnjem vetrobranskom staklu i haubi putničkog vozila marke 'golf', registarske oznake BG 289-518". Đuričković je kažnjen sa 500 dinara zato što je "26. septembra u vremenu od 22 do 22.40 časova na Trgu Republike u Beogradu, remetio javni red i mir. On je, nakon završetka mitinga Saveza za promene, koji je bio odobren do 21.30, a završio se u 22 časa, nastavio sa puštanjem muzike nedozvoljene jačine" (svi navodi prema *Politici*, 29. septembar 1999).

Veljko Dimitrijević, član Kluba mladih socijaldemokrata, osuđen je na sedam dana zatvora zbog remećenja javnog reda i mira, a ostalih deset među kojima je i Slobodan Orlić, potpredsednik stranke, oslobođeni su zbog nedostatka dokaza i pušteni na slobodu, posle 18 časova provedenih u pritvoru. Njima je stavljeno na teret "da su se drsko ponašali na trotoaru i krećući se kolovozom remetili saobraćaj, zbog čega su vozači negodovali" (prema *Danasu*, 1. oktobar 1999).

Drugo opštinsko javno tužilaštvo u Beogradu zatražilo je od beogradske policije da identifikuje neposredne izvršioce i predvodnike grupe koja je "izvršila nasilje" tokom mitinga Saveza za promene 29. septembra 1999, koje se dogodilo na raskrsnici ulica Kneza Miloša i Nemanjine i kojom prilikom je povređeno pet policijaca dok su obavljali svoje redovne dužnosti "regulisanja bezbednog odvijanja saobraćaja", kao i nekoliko građana koji nisu učestvovali na mitingu (prema *Blicu*, 31. septembar 1999).

Vladimira Nikolića, direktora marketinga Direkcije za gradsko građevinsko zemljište u Beogradu i donedavnog pripadnika Službe državne bezbednosti, uhapsili su 1. oktobra 1999. pripadnici te službe. Pripadnici SDB su 4. oktobra 1999. došli u Nikolićev stan i njegovu suprugu i dvoje maloletne dece držali u svojevrsnom kućnom pritvoru. Prema rečima Nikolićeve supruge, pripadnici SDB nisu imali nalog za pretres stana (navodno su izjavili da njima "nalog za pretres nije potreban"), ali su ipak detaljno pretražili stan i odneli službenu beležnicu Vladimira Nikolića i hard disk iz njegovog računara. Protiv njega se pred Okružnim sudom u Beogradu vodi postupak zbog krivičnog dela odavanja službene tajne.

Prvo opštinsko javno tužilaštvo u Beogradu 10. septembra 1999. godine stavilo je predlog za preduzimanje određenih istražnih radnji Prvom opštinskom sudu u Beogradu protiv potpredsednika Nove demokratije, Žarka Jokanovića. Predlog je stavljen u pravcu utvrđivanja postojanja elemenata krivičnog dela širenja lažnih vesti iz člana 218. Krivičnog zakona RS, a u vezi s izjavom koju je Jokanović dao na konferenciji za novinare 3. septembra, a koju su sutradan objavili dnevni listovi pod naslovom "Milutinović u nemilosti", "Milutinoviću ugrožen život".

Milorad Marjanović, član Demokratske stranke i koordinator Saveza za promene za Jablanički okrug i sudija Opštinskog suda, ispitan je početkom oktobra 1999. godine u Vojnom odseku, gde je protiv njega pokrenut istražni postupak zbog javnih izjava o generalima Vojske Jugoslavije. Marjanović je ponovio ranije izrečenu izjavu da "general Dragoljub Ojdanić, načelnik Generalštaba VJ, nije u toku rata posetio vojnike na Kosovu, a da je general-pukovnik Svetozar Marjanović u Kumanovu potpisao kapitulantski sporazum".

Pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u toku je parnični postupak po tužbi za "štetu nanetu ugledu" potpredsednika Vlade Srbije Milovana Bojića protiv tuženih, sedam lidera Saveza za promene. U tužbi se navodi da su lideri SZP-a na mitingu održanom 22. septembra u takozvanoj "optužnici za zdravlje, povredili lično pravo i pravno zaštićene interese" tužioca, koji po njegovoj proceni ili proceni njegovih advokata vrede 10 miliona dinara.

Pred istim sudom u toku je postupak po tužbi Borke Vučić, saveznog ministra za odnose sa međunarodnim finansijskim institucijama, protiv predsednika Socijaldemokratije Vuka Obradovića, kojom od njega traži naknadu štete u iznosu od 2 miliona dinara, zbog toga što je na mitingu SZP-a 24. septembra iznošenjem neistinitih činjenica o Borki Vučić naneo štetu njenom ugledu.

Svetozar Raković, odgovorni urednik lista *Sindikalni poverenik*, pretučen je početkom oktobra 1999, potom priveden i na kraju osuđen na kaznu od 30 dana zatvora, koju izdržava u Padinskoj skeli. U saopštenju SZP-a navodi se da su Rakovića prilikom povratka sa protesta napali policajci i da ga je jedan od njih udario u glavu, usled čega je on izgubio svest. Nastavili su da ga tuku tako onesvećenog, zatim ga odvucli u kombi, odvezli u sedište gradske policije u Ulici 29. novembra, da bi sutradan u polusvesnom stanju bio osuđen (prema *Glasu javnosti*, 7. oktobar 1999).

Bogoljub Arsenijević Maki, vođa Građanskog otpora iz Valjeva, uhapšen je 17. avgusta 1999. u Beogradu, ispred sedišta Pokreta za demokratsku Srbiju. Opštinsko javno tužilaštvo u Valjevu tereti Arsenijevića da je 12. jula 1999, na "Mitingu protiv vlasti", počinio sledeća krivična dela: učestvovanje u skupini koja sprečava službeno lice u vršenju službene radnje, pozivanje na otpor i sprečavanje službenog lica u vršenju službene radnje, što se svrstava u krivična dela protiv javnog reda i mira. Za te je prestupe predviđena kazna od jedne do deset godina zatvora. Istražni sudija je odredio Arsenijeviću jednomesečni pritvor, a 15. novembra 1999. doneta je prvostepena presuda od 3 godine zatvora, što je maksimalna kazna za delo koje mu se stavlja na teret. To je još jedan vid zastrašivanja građana.

O svom hapšenju Arsenijević je dao sledeću izjavu, koja je objavljena u nedeljniku *Vreme* 11. septembra 1999: "Na izlazu iz zgrade uočio sam nekoliko specifično obučениh civila, svi su bili obučeni u crno, sa leve dvojica, sa desne dvojica i ispred mene dvojica, na par metara od mene. Kako sam zagazio sa zadnjeg stepenika na hodnik, svi su se munjevitom brzinom bez ikakvog upozorenja, pitanja, traženja, sa isukanim pištoljima našli na meni, udarajući me sa svih strana, nogama, pesnicama, kundacima pištolja. Jedan od njih je dok su me držali i ležali na meni uhvatio za kosu da bi mi podigao glavu, dok me je drugi udario u lice i tim udarcem mi slomio vilicu. Čuo sam njihovu galamu da niko ne prilazi od civila, jer je to policija...".

Po Arsenijevićevom hapšenju i dovođenju u sedište gradske policije u Ulici 29. novembra, događaji su se odvijali ovako: "Uveli su me u neku zajedničku ćeliju sa drvenim ozidanim ležajem. Odatle su vodili ljude na klanje i sa klanja. Dolazili su kao i ja, sa obrade, i izgledali su poput mene. Ono što je u tom prostoru međutim bilo zajedničko za tih desetak ljudi jeste krv i nesvesno drhtanje tela, kao od neke strašne zime. Ne možete to da sprečite i ubrzo se na to naviknete, a krv vam kaplje... Par puta je onaj debeli policajac ulazio da uredi taj beton u onoj prostorijici. Niko nije govorio, ali se videlo da jako brzo razmišljaju, samo su im duboko upale nemirne oči odavale stanje duše i tela, misli. Ja sam u jednom čošku pokušavao nekako da ispravim desnu ruku u ramenu, jer mi je okrenuta za 180 stepeni, jako je bolelo, imao sam dosta udaraca po glavi, vratu, leđima, i jedan jak u predelu levog podrebra. Pri malom dodiru kosa mi je opadala kao kod ošurenog praseta..." Arsenijević je zatim prebačen u Valjevo. "Moram reći da su ti inspektori tamo korektni bili. Mada sam skrenuo pažnju i njima da sam povređen, da mi je vilica slomljena, ali ništa, naravno, odveli su me u istražni zatvor. U istražnom zatvoru sam korektno primljen. I njima sam skrenuo pažnju da sam povređen, na šta su oni tek predveče reagovali i odvezli me u bolnicu. U bolnici su utvrdili rentgenskim snimcima da mi je slomljena vilica i predložili su odmah bolničko lečenje u Beogradu. Naravno, oni su me vratili opet u istražni zatvor... Tako sam tek u četvrtak pozvan u sud da dam izjavu, za šta ja naravno nisam bio sposoban onako polomljen. Nisam mogao da otvorim usta. Od tog trenutka pa sve do petka kada su me poslali u CZ nisam mogao ništa ni da jedem, ništa nisam ni mogao da stavim u usta, nisam mogao ni da ih otvorim. Iz CZ su me tek u ponedeljak dovezli na maksilofacijalnu kliniku. Tamo su ljudi bili veoma korektni i sve su učinili da se to sredi, i u sredu sam imao operaciju, ona je uspela... U valjevskom zatvoru su me stavili u ćeliju sa dva ležaja od četiri, pet kvadrata".

Desi Trevisan, novinarki britanskog dnevnika *Times*, državljaninu Velike Britanije, beogradski sudija za prekršaje Slobodan Milošević je 1. novembra 1999. godine izrekao kaznu zatvora u trajanju od deset dana zato što u pasošu nije imala overen ulazak u zemlju. Istim rešenjem gospođa Trevisan obavezana je da Jugoslaviju napusti u roku od tri dana, tj. do 7. novembra u 24 sata, pri čemu u zemlju može ponovo ući od 4. maja 2000. godine. Advokat Dese Trevisan, Đorđe Mamula, izjavio je da njegova klijentkinja "nije mogla znati da savezna vlast ne priznaje Debeli brijeg za granični prelaz" i podsetio da ni prvostepeni sudija to nije znao. U prvostepenom rešenju sudija Milošević navodi da je Trevisan osuđena jer nije imala overen ulazak u zemlju, a ne zbog toga što je ušla preko zvanično nepriznatog graničnog prelaza". Trevisan je puštena iz zatvora posle 24 časa zbog, kako je obrazloženo, slabog zdravstvenog stanja (prema *Glasu*, 5. novembar 1999).

7. Pritisci na sudstvo

Represija u Srbiji nije jednostrana, odnosno režim se ne obračunava sa političkim neistomišljenicima samo preko sudske vlasti, forsiranjem prekršajnih i krivičnih postupaka, već je u toku i svojevrsni pritisak i na same sudije. Jedan od važnih razloga za to su predstojeći izbori, kao i činjenica da je u toku tihi otpor i nezadovoljstvo većeg dela sudstva. Veliki broj sudija je protestovao protiv krađe lokalnih izbora 1996. godine.

Vrhovni sud Srbije doneo je 17. februara 1999. presudu kojom je odbijena žalba Društva sudija Srbije, povodom rešenja Sekretarijata unutrašnjih poslova u Beogradu, kojim Društvu nije dozvoljen upis u registar udruženja građana, a samim tim i dobijanje statusa pravnog lica. Vrhovni sud je presudu obrazložio stavom da sudije nemaju pravo na građansko udruživanje i da penzionisane sudije ne mogu biti članovi profesionalnog udruženja. Prema članu 44. Ustava Republike Srbije, sloboda udruživanja na osnovi prijave kod nadležnog organa uskraćena je takvim vrstama udruživanja koja imaju za cilj "nasilno menjanje ustavom utvrđenog poretka, narušavanje teritorijalne celokupnosti i nezavisnosti Republike Srbije, kršenje Ustavom zajamčenih sloboda i prava čoveka i građaninam izazivanje i podsticanje nacionalne, rasne i verske netrpeljivosti i mržnje...". Međutim, Zakon o društvenim organizacijama i udruženjima građana (donet 1982) predviđa sistem dozvole nadležnog organa (dakle, policije), a ne samo prijavljivanje udruženja. Predsednik Vrhovnog suda Srbije je na kolegijumu beogradskog Okružnog suda prokomentarisao odluku Suda na čijem je čelu i objasnio sopstveni pogled na Društvo sudija: "*Nema potrebe* za osnivanjem posebnog udruženja sudija, jer to želi samo mala grupa sudija s namerom da svoje političko delovanje predstavi kao vanstranačko".

Društvo Sudija, bez obzira na navedenu odluku, nastavilo je sa svojim radom. Sve su učestalije njihove izjave da sudije trpe različite pritiske na svoj rad, te da su mesečne plate sudija Opštinskog suda u visini dve dnevničke fizičkog radnika (drugi deo junske zarade isplaćen je 31. oktobra), čime je sudijska funkcija namerno srozana na najniže grane. Ministar pravde u republičkoj vladi Dragoljub Janković, na savetovanju sudija u Vrnjačkoj Banji, izjavio je da će materijalni položaj ljudi zaposlenih u pravosuđu u nastupajućem periodu biti poboljšan, jer su u međuvremenu prikupljena materijalna sredstva, a ne zato što je to tražilo Društvo sudija iz čisto političkih a ne strukovnih razloga.

Direktna pretnja sudijama sledi odmah nakon ove izjave. Naime, ministar Janković i predsednik Vrhovnog suda Srbije Balša Govedarica zatražili su od predsednika sudova da se sve sudije na sudijskim kolegijumima izjasne da li su članovi Društva sudija, i da će oni koji se pozitivno izjasne biti razrešeni funkcije jer se bave političkom delatnošću, što je nespojivo sa funkcijom koju vrše. Jedna strana problema je u tome što Društvo sudija formalno pravno ne postoji, jer mu nije dozvoljen upis u sudski registar, pa se ne može tražiti izjašnjenje o pripadnosti nečemu što pravno ne postoji. Druga strana problema je što se kao razlog razrešenja sudija navodi njihovo političko delovanje u Društvu sudija, a da se pri tom upravo oni koji to navode kao razlog razrešenja nalaze u vrhovima političkih stranaka (ministar Janković je član Direkcije JUL-a, predsednik Vrhovnog suda Srbije Balša Govedarica je visoki funkcioner SPS-a, predsednik Privrednog suda u Beogradu Milena Arežina je član JUL-a itd.). Političko delovanje sudija je očigledno dozvoljeno, ali samo ako su članovi stranaka na vlasti.

Kako će se razvijati situacija po pitanju izjašnjenja sudija na kolegijumima pokazaće skora budućnost. Za sada, po nekim informacijama, jedan broj sudova je odbio da se izjasni o tome, dok je u nekima bilo i pozitivnih i negativnih izjašnjenja. Ono što je nesporno jeste činjenica da je u Srbiji već pokrenuto preko 40 postupaka za razrešenje sudija i predsednika sudova, te da je Ministarstvo pravde najavilo sankcije protiv učesnika protestnih okupljanja koji traže povećanje plata radnika zaposlenih u pravosuđu. Naime, ministarstvo ističe da je "Zakonom o štrajku zabranjena obustava rada u državnim organima i da svako neobavljanje poslova predstavlja težu povredu radne obaveze", te da se od starešina pravosudnih organa traži da ga hitno izveste da li su preduzeli mere protiv zaposlenih koji čine težu povredu radne discipline". O kakvim se pritiscima na pravosudne organe radi govori nekoliko narednih slučajeva:

Milan Stojanović, predsednik Opštinskog suda u Leskovcu, zahtevao je od sudija, na kolegijumu održanom 20. oktobra 1999, na kome se raspravljalo o "političkom delovanju sudija", da se

poimence izjasne o pripadnosti Društvu sudija Srbije, dodavši da će takvi biti razrešeni. To je na konferenciji za štampu izjavio Milorad Marjanović, sudija tog suda i donedavno koordinator Saveza za promene u Leskovcu.

Zbog bavljenja poslovima "nespojivim sa vršenjem sudijske funkcije" sudiji Opštinskog suda u Leskovcu Miloradu Marjanoviću uručeno je 21. oktobra 1999. rešenje Vrhovnog suda Srbije kojim se protiv njega pokreće postupak za "razrešenje sudijske dužnosti". U obrazloženju se navodi da poslednje tri godine Marjanović nije ispunjavao "orijentacionu normu", te da "nikada nije ostvario zadovoljavajuće rezultate u radu". Njemu se takođe zamera što je član najužeg rukovodstva Demokratske stranke i što javno istupa u svojstvu glavnog koordinatora Saveza za promene, te se precizira da Marjanović "politički deluje i kroz tzv. Društvo sudija, nastojeći da u svakoj prilici omalovaži položaj sudstva i *sistema u celini*". Prema listu *Danas* (15. novembar 1998), "Leskovčanima je u sećanju još jedna funkcija na kojoj se Marjanović istakao - naime, bio je ... šef vojne policije okruga i 1991. i 1992. godine je vodio leskovčane na Kordun [oblast u Hrvatskoj]".

Saša Obradović, sudija Opštinskog Suda u Valjevu, podneo je 6. oktobra 1999. Narodnoj skupštini Republike Srbije zahtev da ga, shodno odredbi člana 45. Zakona o sudovima, razreši dužnosti. U zahtevu se kao razlozi navodi i sledeće: "... krah morala i osnovnih društvenih vrednosti, potčinjenost suda uskim stranačkim interesima ... učinila je da nam i pravosuđe dođe u apsurdan položaj, a krivični sud, u uslovima obezvređenosti krivično-pravne zaštite života, slobode, imovine izgubi deo legitimiteta koji po prirodi poseduje...".

8. Informativni razgovori i drugi oblici zastrašivanja i maltretiranja građana

Pored sudskih i prekršajnih postupaka koje vlast sprovodi kao "legalan" način razračunavanja sa neistomišljenicima, koji samim tim što ne misle kao vladajuća koalicija "direktno podrivaju temelje našeg društva", režim sprovodi i svojevrsan vid polulegalne, ali za vlast legitimne represije preko drugih državnih organa, pre svega policije. Privođenjem na informativne razgovore, bezrazložnim zadržavanjem u policijskim stanicama, otimanjem propagandnog materijala i drugim vidovima ograničavanja i uskraćivanja osnovnih prava građana od strane upravnih organa i policije građanstvu se sve više "uteruje" građanska poslušnost, odnosno, podaništvo režimu.

Načelnik Topličkog okruga Ratko Zečević 8. jula 1999. ispalio je u vazduh čitav šaržer iz pištolja sa terase zgrade Socijalističke partije Srbije u Prokuplju, u trenutku kada je pred oko 5.000 građana govorio predsednik Demokratske stranke Zoran Đinđić (prema *Blicu*, 10. jul 1999).

Dok su Beograđani 13. jula 1999. potpisivali peticiju za smenu predsednika SR Jugoslavije na punktu ispred Gradskog odbora Demokratske stranke na Terazijama "pojavi su se oko 12 časova i funkcioneri Jugoslovenske levice, koji su polomili sto za potpise i nasrnuli na članove DS... U međuvremenu su se na svim punktovima u gradu pojavili policajci u civilu koji su upozorili aktiviste DS da je ugrožena njihova lična bezbednost", izjavio je Dragan Kopčalić, predsednik Gradskog odbora DS (prema *Blicu*, 14. jul 1999).

Policija u Čačku privela je na informativni razgovor 27. juna 1999. Simu Stokića, člana opozicione stranke Nova Srbija, zbog posedovanja plakata za miting Saveza za promene u Čačku. On je u policijskoj stanici proveo tri sata, nakon čega je pušten. Stokić je rekao da su ga ispitivali odakle mu plakati i ko ih štampa. Takođe je izjavio: "Dok su me ispitivali, pretesli su mi stan i pronašli druge plakate, proglase raznih stranaka koje sam dobijao od građana i koji su javno deljeni na ulicama" (prema *Blicu*, 29. jun 1999).

Čačanska policija je 13. jula 1999. na osnovu usmene zabrane uklonila punkt Saveza za promene, na kome su građani potpisivali peticiju za smenu predsednika SR Jugoslavije, a koji se nalazio na centralnom trgu u Čačku. Policajci su svoj postupak obrazložili strahom od moguće reakcije građana koji se ne slažu sa zahtevima Saveza za promene. Policija je dozvolila da se potpisivanje peticije nastavi u holu Doma kulture. Policajci su, takođe, na informativni razgovor priveli Dragana Kovačevića, direktora Doma kulture, Stojana Markovića, direktora Informativno-izdavačkog

preduzeća *Čačanski glas*, i Zorana Čulafića, dopisnika Radija Slobodna Evropa. Od Čulafića je policija oduzela traku sa tonskim zapisom razgovora između načelnika policije i jednog policajca.

MUP Republike Srbije - Sekretarijat u Beogradu je tokom vikenda 25-26. septembra 1999. godine od privatnih prevoznika oduzeo 67 autobusa javnog prevoza registrovanih u Crnoj Gori, kao i jedan broj privatnih automobila. Iz straha da to ne učini sa još ukupno 400 autobusa sa crnogorskim tablicama, alternativni prevoznici su u javni prevoz u ponedjeljak ujutro uključili samo autobuse sa srbijanskim tablicama, što je izazvalo kolaps u gradskom prevozu u Beogradu. Prema nezvaničnim izvorima, problem su stvorili vlasnici sa crnogorskim tablicama, koji nisu preregistrovali svoja vozila shodno Uredbi o preregistraciji, čiji je smisao bio da svaki vlasnik, uz određenu nadoknadu, dobije tablice područja prebivališta u Srbiji. Ta se nadoknada, u zavisnosti od kategorije autobusa, kreće između 42 i 50 hiljada dinara.

Tvrtko Gavranović, gradski sekretar za saobraćaj, izjavio je "da je policija na prepad obavila kontrolu i to je sve učinjeno na štetu građana. Mi nismo protiv kontrolisanja vozila i mislimo da oni čiji papiri nisu ispravni ne mogu da obavljaju prevoz građana, ali to nije trebalo da urade na ovakav način. Svi papiri su kod nas u Sekretarijatu, i to su mogli da pogledaju. Vozila su oduzeta protiv zakona. Na čijoj je strani sila, na njegovoj je i pravda. Mislim da su na ovaj način želeli da opomenu Beograđane da je Republika svemoćna" (prema *Blicu*, 27. septembar 1999).

Jake policijske snage su pendrecima, vodenim topovima i bornim kolima nasrnule na mirne demonstrante Saveza za promene na mitingu održanom 29. septembra; prema prvim izveštajima bilo je oko šezdeset povređenih i desetine uhapšenih demonstranata (prema listu *Promene*, 30. septembar 1999).

Đorđa Lazarevića, brucoša na Elektrotehničkom fakultetu, pretukla je 29. septembra 1999. policija na mitingu Saveza za promene, zbog čega je zadobio teške povrede mozga, nagnječenje poglavine i mekih tkiva lica (prema *Glasi*, 6. oktobar 1999).

Policija je 30. septembra 1999, pod vidnim emotivnim nabojem, nasrnula na pristalice Saveza za promene koji su demonstrirali u Beogradu tražeći smenu predsednika SR Jugoslavije. Do napada policije došlo je na Brankovom mostu. Tom prilikom policija je pretukla trideset demonstranata, među kojima: Zorana Đinđića, predsednika DS-a, Ljubomira Madžara i Gorana Milićevića, profesore Ekonomskog fakulteta, novinare Julijanu Mojsilović (*Reuters*), Slavišu Lekića (*Reporter*), Aleksandru Ranković (*Beta*), Imre Saboa (fotoreportera *Danasa*), ekipu CCN-a i SKY-a. Među pretučenima je i Dragoslav Milotić, jedan od učesnika protesta. On je za list *Danas* (9-10. oktobar 1999) izjavio: "Slomili su mi prste na desnoj ruci, izbili su mi tri zuba, naprsila mi je nosna kost, leđa su mi potpuno crna od modrica i druga ruka mi je još naduvana". Prema rečima njegove supruge, Ljubice Milotić, njega su nogama i rukama tukla petorica policajaca.

Slobodan Simonović, radnik Javnog komunalnog preduzeća "Beli izvor" iz Vrnjačke Banje i predsednik tamošnjeg odbora Socijaldemokratije, suspendovan je 5. oktobra 1999. sa radnog mesta zato što je 3. oktobra govorio na mitingu Saveza za promene. Simonovića je suspendovao Rodoljub Džamić, direktor "Belog izvora" i predsednik Skupštine opštine. Prilikom saopštavanja odluke o suspenziji Džamić je Simonoviću navodno rekao: "Idi opet pa govori na mitinzima".

Melita Sudžum, Predrag Selaković, Branko Arsenijević i Radiša Pavlović - članovi valjevskog Građanskog pokreta otpora - privedeni su 4. oktobra 1999. ispred valjevskog Okružnog suda, u kojem je tada trebalo da se rešava o zahtevu da se pokretaču građanskih protesta u Valjevu Bogoljubu Arsenijeviću Makiju omogući lečenje u bolnici u tom gradu. Policija je saopštila da je četvoro građana privedeno zato što su pokušali da organizuju neprijavljeno protestno okupljanje (prema *Večernjim novostima*, 5. oktobar 1999).

Policija je 13. oktobra 1999, oko 19.30 časova, uhapsila dva demonstranta koji su se nalazili u protestnoj koloni koja se sa Slavije kretala ka Trgu Republike. Prema rečima predsednika Skupštine opštine Čukarica Zorana Alimpića, policija je "nasrnula na demonstrante u Njegoševoj ulici, kada su oni, zbog uskog trotoara, sišli na ulicu. Nakon jednog koškanja policija je privela dva mladića i

odvezla ih u nepoznatom pravcu". Alimpić je rekao da se jedan od privedenih zove Zdravko Radojčić, a da je drugi - čije ime ne zna - imao fotoaparat (prema Glasu, 14. oktobar 1999).

Na mitingu Saveza za promene u Vranju 21. oktobra 1999. policija je otela mikrofona Slobodanu Vuksanoviću, potpredsedniku DS, i silom ga oterala s bine naredivši mu da napusti taj grad. Demokratska je stranka kasnije saopštila da se zbog takvog postupka policija zatim - "izvinila".

Aktivisti studentske organizacije "Otpor" privedeni su u policijsku stanicu u Kragujevcu 20. oktobra 1999, a pušteni su sat i po nakon privođenja. Jedan od aktivista, Zoran Matović, izjavio je da su mu stavljene lisice na ruke prilikom hapšenja u centru grada i da je u policijskim kolima bio tučen, odnosno da je dobio nekoliko udaraca u glavu nakon što je na pitanje "Čemu služi kanta sa likom Slobodana Miloševića na njoj i bejzbol palica" odgovorio da palica služi da građani njome udaraju po liku Slobodana Miloševića na kanti, jer je on za sve kriv (prema Danasu, 21. oktobar 1999).

Milosava Vasića, predsednika Nezavisnog sindikata policajaca Srbije, 22. oktobra 1999. godine, dvadesetak policajaca SUP-a Užice je nakon upada u prostorije Opštinskog odbora DS-a, privelo na informativni razgovor zbog "sumnje da se lažno predstavlja kao policajac", i radi saznanja "ko ga je i zbog čega poslao u Užice" (prema Glasu, 23. oktobar 1999).

Policajac u civilu priveo je 25. oktobra 1999. Svetozara Fišića, predsednika Opštinskog odbora Demokratske stranke Prizrena, koji je na Terazijama u Beogradu delio bilten Saveza za promene *Promene*. Tom prilikom zaplenjeno je 492 primeraka biltena. Fišić je iz stanice policije Stari Grad pušten posle jednočasovnog "informativnog razgovora" (prema Glasu, 26. oktobar 1999.)

Đorđe Vučićević, aktivista "Otpora" i student Tehnološkog fakulteta, uhapšen je 1. novembra 1999. dok je ispred studentskog doma na Karaburmi delio letke za studentsko okupljanje na platou ispred Filozofskog fakulteta. Obezbeđenje Doma ga nije pustilo da letke podeli unutra, ali ga je zadržalo na portirnici i pozvalo policiju koja ga je uhapsila (prema Glasu, 3. novembar 1999.)

Odbornici SPS-a i JUL-a u Skupštini opštine Vrnjačka Banja doneli su 5. novembra 1999. odluku da SZP pred svaki protestni miting mora da uplati 10.000 dinara u republičku kasu. Odluka je doneta bez prisustva odbornika koalicije "Zajedno", koji su napustili sednicu Skupštine opštine nakon odluke da ona bude zatvorena za javnost (izjava potpredsednika DS-a Vrnjačke Banje, Dejana Lučića, prema Blicu, 6. novembar 1999).

9. Parapolicija i državni teror

Iz svega navedenog može se zaključiti da režim u Srbiji ima neograničenu vlast nad državnim aparatom (vojskom, policijom, prekršajnim organima), nad medijima (RTS, *Politika*) te nad delom sudstva i sudija, preko kojih neograničeno propagira i sprovodi svoju politiku. Pitanje koje se za poslednjih 8-9 meseci sve češće postavlja jeste zašto je i pored toga ovako moćnom državnim aparatu potrebno da posegne i za drugim metodama obračuna sa političkim neistomišljenicima. Verovatno zato što smatra da sve ovo nije dovoljno, zbog čega pojačava vaninstitucionalnu represiju, osećajući da mu se izmiče tlo pod nogama. Sledećih nekoliko primera govori o tome.

U noći 29. decembra 1998. tri muškarca su bejzbol palicama pretukla Borisa Karajčića, studentskog aktivistu i jednog od vođa studentskog protesta na Filološkom fakultetu u Beogradu, i to ispred kuće u kojoj stanuje. Srđa Popović, član Demokratske stranke i odbornik Skupštine grada Beograda, uhapšen je i pretučen 15. decembra 1998. Razlozi za njegovo hapšenje nikada mu nisu rečeni. Policija je takođe intimidirala tri studenta koji su otišli u policijsku stanicu da se raspitaju o stanju uhapšenog Popovića.

Aktivista DS-a Branislav Kozomara pretučen je 27. septembra 1999. od strane dvadesetak mladića dok je sa svojom ekipom lepio plakate SZP-a u ulici Kneza Miloša. Prema rečima Igora Samardžije, reč je o jednoj istoj grupi parapolicije koja je u više navrata maltretirala aktiviste DS-a, a vozi se u 'Golfu' registracije BG 312-756. Na mesto događaja došla je i patrola policije, koja je pošto je uzela

podatke o obe grupe, privela aktiviste DS-a u stanicu policije Stari grad, gde su ih zadržali oko dva sata (prema listu *Promene*, 30. septembar 1999).

Jedan od pripadnika obezbeđenja Demokratske stranke, Aleksandar Stošić, pretučen je 28. septembra 1999. oko 16 časova u podzemnom prolazu kod Kolarčeve ulice. Njega je, kako je saopštio beogradski odbor DS, pretukla "grupa kratko ošišanih mladića". Isti je odbor saopštio da su i drugi članovi DS koji su lepili plakate imali više "bliskih susreta s kriminalcima plaćenim da prave nered po gradu". DS je takođe saopštila da je policija 28. septembra 1999. u Loznici privela člana te stranke Bobana Kaitovića, jer je na njegovom kombiju tokom mitinga bilo postavljeno ozvučenje (prema *Blicu*, 29. septembar 1999).

Prilikom demonstracija Saveza za promene 13. oktobra 1999. na Novom Beogradu, kod "Jugopetrola", veća grupa mladića u civilu iznenada je napala stotinak pristalica Saveza za promene koji su čekali početak protestne šetnje. U tom je napadu povređeno najmanje osam građana, a napadači su ubrzo pobjegli ka "Sava centru". Jedan od učesnika mitinga rekao je novinarima da su policajci tokom napada grupe mladića na građane rekli napadačima "Dosta je bilo" i da su se oni posle toga razbežali (prema *Glasi javnosti*, 14. oktobar 1999).

Republičko Ministarstvo unutrašnjih poslova (policije) saopštilo je 6. oktobra 1999. da je "ovlašćeno lice Ministarstva unutrašnjih poslova, shodno ovlašćenju iz Zakona o unutrašnjim poslovima i Zakona o krivičnom postupku, zadržalo 1. oktobra, a zatim odredilo pritvor za bivšeg pripadnika Resora državne bezbednosti Vladimira Nikolića iz Beograda, zbog osnovane sumnje da je izvršio krivično delo odavanja službene tajne po Krivičnom zakonu Republike Srbije" (prema *Blicu*, 7. oktobar 1999).

Pored "uobičajenih" prebijanja i pretnji od strane neidentifikovanih lica, reč je naravno o nizu tragičnih događaja koji su započeli ubistvom Slavka Ćuruvije, vlasnika i urednika *Dnevnog telegrafa* i *Evropljanina*, pod još uvek nerazjašnjenim okolnostima, a završavaju samoubistvom Branislava Vasiljevića, člana Demokratske stranke i pripadnika obezbeđenja predsednika te stranke Zorana Đinđića, pod sumnjivim okolnostima.

Ubistvu Slavka Ćuruvije 11. aprila 1999. prethodio je čuveni komentar Miroslava Markovića, novinara *Ekspres politike*, koji je objavljen u tom listu, a zatim i pročitan na Drugom dnevniku RTS-a, u kome se Ćuruvija proglašava za izdajnika koji podržava bombardovanje Srbije. U tom članku Marković piše: "Je li to ona 'perfidnost izdaje' o kojoj je, prilikom osnivanja Komiteta univerzitetske leveice Jugoslavije, u novembru prošle godine govorila dr Mirjana Marković, predsednik Direkcije JUL-a? Je li to bio trenutak kada je 'izdaja dostigla najvišu tačku', kako je rekla profesor Marković, objašnjavajući da 'izdaja nije uvek i neizostavno bila direktna i brutalna', pa nastavila: 'Kao što je, na primer, meni izgledala pre neki dan kada mi je u JUL-u vlasnik jednog beogradskog dnevnog lista rekao da podržava Sjedinjene Američke Države u njihovoj želji da bombarduju Srbiju i da će to bombardovanje Srbe naučiti pameti'. Reč je, dabome, o Slavku Ćuruviji, koji je, preko 'svog' lista 'Dnevni telegraf' učinio zaista sve što je 'bilo potrebno' kako bi 'demokratskom zapadu', a i 'zabludelim Srbima', objasnio kako treba da se 'dozovu pameti' i okrenu se budućnosti koja je, jasno, 'na zapadu'." Komentar Miroslava Markovića završava se rečenicom: "Ako su se nadali da će njihova izdaja biti zaboravljena, uzalud su se nadali". Motivi za ubistvo Ćuruvije su, u zavisnosti od toga ko ih je "otkrivao", bili objašnjavani time da je bio dužan velike pare Crnogorcima, da su ga ubile strane obaveštajne službe, da je ubijen zato što je najavljavao da će obavestiti javnost ko je od novinara i šta dojavljivao SDB-u itd.

S obzirom na činjenicu da do sada, šest i po meseci posle ubistva, javnosti nije saopšten identitet počinioca ovog zločina, opravdano se može zaključiti da motive za ovo ubistvo treba tražiti u Ćuruvijinim novinama, njegovim javnim istupima i posebno u otvorenom sukobu sa režimom nakon donošenja Uredbe o posebnim merama u uslovima pretnji oružanim napadima NATO pakta, iz čega proizlazi da Ćuruvijina "izdaja nije zaboravljena".

Nakon završetka rata, opozicija najpre stidljivo, a potom sve otvorenije, najavljuje proteste i traži smenu Slobodana Miloševića zbog katastrofalne situacije u zemlji. Srpski pokret obnove, kao najveća opoziciona stranka, stoji sa strane izbegavajući da se jasno i nedvosmisleno izrazi da li

podržava zahteve opozicije, uglavnom okupljene oko SZP-a. Nakon najžešćih prebijanja demonstranata na protestima SZP-a, 30. septembra i 1. oktobra 1999, hapšenja Vladimira Nikolića, (namerno izvedenog da izgleda kao otmica), bivšeg funkcionera SDB-a, a tada direktora marketinga Direkcije za gradsko građevinsko zemljište, 3. oktobra kod Lazarevca došlo je do teške saobraćajne nesreće, u kojoj su poginuli Veselin Bošković, generalni direktor Direkcije za gradsko građevinsko zemljište i brat Danice Drašković, te tri člana obezbeđenja Vuka Draškovića, a sam Drašković je zadobio lake telesne povrede.

Do nesreće je došlo kada je na ravnom i pravom putu kamion natovaren sa 20 tona peska iznenada skrenuo na levu stranu kolovoza, nakon što je prethodno propustio džip u kome se nalazila Danica Drašković, udario potom "Audi" u kome se nalazio Vuk Drašković sa Veselinom Boškovićem, pritom se preprečivši preko obe kolovozne trake, što je izazvalo direktan udar trećeg automobila (BMW), u kome su se nalazila tri člana ličnog obezbeđenja Vuka Draškovića, sa kamionom. Iako je policija na lice mesta došla posle samo pet minuta, vozač sada već zapaljenog kamiona je uspeo da pobegne; on do danas nije pronađen, i pored raspisane poternice. Saobraćajne nesreće do kojih dolazi tako što vozilo iznenada skrene u suprotnu traku, a da ispred sebe nema nikakvu prepreku ili vozilo, nisu potpuno neuobičajene i dešavaju se kada vozač zaspi za volanom ili ukoliko na vozilu otkaže upravljački mehanizam. U konkretnom slučaju, ono što je javnosti poznato u vezi sa ovom nesrećom jeste sledeće: nesreća se dogodila u nedelju u 12.20 časova; nakon sudara vozač kamiona je pobegao sa lica mesta (što znači da je malo verovatno da je vozač u sred podneva zaspao za volanom, a onda netragom nestao); na lice mesta izašao je dežurni istražni sudija Prvog opštinskog suda u Beogradu, Krsto Bobot, a ne dežurni istražni sudija Opštinskog suda u Lazarevcu, na čijoj se teritoriji dogodila nesreća (zašto?); policija i pored broja šasije, broja motora i registarskih tablica, ne može da utvrdi vlasnika i poreklo kamiona, iako o tome moraju postojati podaci u MUP-u; tehničkim pregledom vozila utvrđeno je da je kamion bio tehnički ispravan za vožnju (otpada mogućnost otkazivanja upravljačkog mehanizma).

Dosad nije bilo adekvatnih informacija u javnosti u vezi s ovim tragičnim slučajem, sem glasina i spekulacija. Takav odnos nadležnih organa izaziva nesigurnost i strah, ali i sumnju da se radi o običnoj saobraćajnoj nesreći. Istraga pred Opštinskim sudom u Lazarevcu verovatno će završiti tako da niko neće odgovarati za ovu nesreću, jer se istraga može voditi protiv nepoznatog izvršioca, ali se protiv nepoznatog izvršioca ne može podići optužnica.

Tek nakon što su se strasti povodom ove nesreće malo primirile, u nedelju 17. oktobra 1999. u Valjevu je pred vrata kuće Nebojše Andrića, predsednika Opštinskog odbora DS-a, dopisnika *Danasa* i Radija Slobodna Evropa i jednog od vođa protesta u Valjevu, podmetnuta eksplozivna naprava, koja srećom nije izazvala ljudske žrtve. Da se radi o delu profesionalca govori činjenica da na mestu nesreće nisu nađeni geleri (što isključuje mogućnost da se radi o ručnoj granati), pa čak ni delovi eksplozivne naprave, zbog čega je lokalna policija u Beograd nosila delove vrata na ekspertizu.

Upravo u vreme ovih dešavanja savezni sekretar za informisanje Goran Matić (JUL) je izjavio da je pripremljen "i novi tip neprijateljskih akcija čiji je cilj destabilizacija naše zemlje i njena dalja satanizacija kao nedemokratske", objasnivši da je reč o "subverzivnom-destruktivnom lancu incidenata i provokacija, tobože protiv opozicije, a iza kojeg stoje strane agenture, odnosno njihovi pomoćnici iz naše zemlje". Ili je opozicija izrazito autodestruktivna ili nešto nije u redu sa ovom izjavom.

Međutim, ova tvrdnja ima smisla kada se ima u vidu intervju dr Mirjane Marković, dat vatikanskom nedeljniku *Famiglia cristiana*, u kome je izjavila da je Zoran Đinđić "predvodnik kolaboracionista NATO pakta", i da ne samo da je "izjavljivao da Srbiju treba bombardovati još tri nedelje pa će Beograd pokleknuti, već je i pomogao da se u Srbiji odrede mete za bombardovanje".

Na vanrednoj konferenciji za novinare 20. oktobra 1999. Zoran Đinđić je izjavio da je ova konferencija zakazana da bi upoznala javnost o najavi terorističkih aktivnosti od strane visokog funkcionera JUL-a. Đinđić je prokomentarisao da je Srbija ušla u takvu političku fazu u kojoj terorističke aktivnosti i ubistva pojedinaca "ne samo da nisu isključena nego su ukalkulisana u deo političkog života". Pored ostalog, Đinđić je opisao i tretman svog obezbeđenja kao indikativan: oni su

svi fotografisani, istražni organi ispituju kojoj vrsti naoružanja su skloni, stižu im pozivi na informativne razgovore i sl.

Branislav Vasiljević, član DS-a i pripadnik obezbeđenja Zorana Đinđića, nekadašnji zamenik sekretara Skupštine grada Beograda, pronađen je 4. novembra 1999. mrtav u svom stanu sa pištoljem u ruci i prostrelnom ranom na glavi. U beogradskim političkim krugovima kruže priče da je Vasiljević bio uzoran sportista koji je iza sebe ostavio bebu i tek započeti brak i da on kao takav nije bio sklon samoubistvu.

Ostaje otvoreno pitanje da li svi ovi događaji predstavljaju izolovane slučajeve koje su opozicioni prvaci zloupotrebili radi samoreklamiranja i prikupljana izgubljenog i preko potrebnog poverenja birača ili pak režim najavljuje vreme najoštrijih razračunavanja koja neće sprovođiti državni organi i za koje niko neće odgovarati.

10. Zaključci i preporuke

Donošenje zakona, uredbi, vođenje sudskih i prekršajnih postupaka, razni oblici intimidacije i maltretiranja, onako kako je to opisano u ovim izveštaju, predstavlja samo isečak iz slike koja reflektuje pravni sistem pred potpunim kolapsom. Represija ima trend širenja na sve veći broj oblasti društvenog života, što pretili da se završi potpunom etatizacijom svih segmenata srbijanskog društva. Razlozi za to su višestruki, a osnovni i objedinjujući je **vladavina političkih interesa umesto vladavine prava**, čemu u prilog ide i činjenica da je srbijanski režim poslednji režim u zemljama bivšeg socijalističkog bloka čiji je represivni aparat ostao nepromenjen. Ostali činiooci proizlaze iz tog principa i predstavljaju njegovu konkretizaciju:

Skupštine SR Jugoslavije i Srbije uglavnom su izgubile zakonodavnu funkciju, s obzirom da režim vlada uredbama kao podzakonskim aktima koje donose savezna i republička vlada. Ponekada, na retkim zasedanjima Skupštine, poslanici vladajuće koalicije (SPS-JUL-SRS) složenim dizanjem ruke izglasaju uredbu za zakon, što sve ukazuje na totalnu supremaciju izvršne nad zakonodavnom vlašću.

Ustavni sud Srbije i Savezni ustavni sud, kao vrhovni čuvari i garanti ustavnosti, ukoliko uopšte ocenjuju ustavnost i zakonitost ovih zakona i uredbi, svojim politički determinisanim odlukama daju tim aktima legalitet koji im nedostaje. Niže na hijerarhijskoj lestvici nalaze se **redovni sudovi i prekršajni organi**, koji su prinuđeni da sprovode ovu regulativu. Rastakanje sudstva i drugih formalno nezavisnih institucija, te uništavanje profesionalnog kadra (bilo zastrašivanjem, bilo uručivanjem otkaza) vode društvo ka tački sa koje nema povratka.

Na dnu te hijerarhijske lestvice nalaze se organi unutrašnjih poslova, odnosno **policija**, koja svoju prilježnost radu i efikasnost iskazuje samo u slučajevima kada se na neki način obračunava sa političkim neistomišljenicima, odnosno sa "licima koja ugrožavaju bezbednost države, njenih predstavnika, bezbednost drugih građana", i naravno, "bezbednost saobraćaja".

Pored represije koju sprovode sudski, upravni i policijski organi, građane sve više ugrožava postojanje parapolicijskih formacija. Po pravilu, državni organi ne mogu ili ne žele da spreče i kazne zločine izvršene pod "nerazjašnjenim" okolnostima od strane "neidentifikovanih" lica. Ovakvo stanje vodi ka raspadu pravnog sistema i uvođenju sistema u kome će građani i "udruženja građana" vaninstitucionalnim sredstvima ostvarivati svoja prava i pravdu.

Zbog drastično pojačane represije, kako je to opisano u ovom izveštaju, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji daje sledeće **preporuke**:

Vlastima SR Jugoslavije i Srbije:

- da se ukinu represivni zakoni, a pre svega Zakon o javnom informisanju i Zakon o univerzitetu Republike Srbije;
- da se minimalizuju partijski interesi u upravljanju državom;

- da se zakonodavna i sudska vlast oslobodi direktnih i indirektnih pritisaka izvršnih i upravnih organa;
- da se donesu novi ili dosledno poštuju postojeći propisi o izboru sudija;
- da se osnuju mehanizmi za javnu i od državnih organa nezavisnu kontrolu rada policije i Službe državne bezbednosti;
- da se sprovede puna saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za gonjenje osoba osumnjičenih za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji;
- da se pokrene procedura za osnivanje nezavisnog Ombudsmana za ljudska prava, koji bi imao široka ovlašćenja u nadgledanju stepena poštovanja, odnosno kršenja ljudskih, građanskih i manjinskih prava od strane države.

Pripadnicima pravosudnih organa:

- da učine sve što je u njihovoj moći kako bi se oduprli pritiscima koje na njih vrše izvršni i upravni organi, odnosno kako bi se posledice tih pritisaka minimalizovale;
- da redovno obavestavaju javnost o svim takvim pritiscima, kako direktnim tako i indirektnim;
- da odbiju da učestvuju u neustavnim i nezakonitim radnjama, a posebno u politički motivisanim sudskim procesima i progonu političkih neistomišljenika.

Međunarodnoj zajednici:

- da nastavi sa vršenjem snažnog pritiska na režim u Srbiji i SR Jugoslaviji i na njegove pojedine eksponente, u cilju smanjenja kršenja ljudskih prava;
- da započne postupno ukidanje ekonomskog i kulturnog embarga, zadržavajući pritom političke sankcije, kako bi se sprečio ekonomski i socijalni kolaps, od koga bi se društvo veoma teško moglo oporaviti, te kako bi se ublažile posledice izolacije u koju režim gura Srbiju;
- da "izvuku" iz izolacije prvenstveno mlade ljude, zbog potrebe edukacije sledeće generacije aktivnih građana, ali i političara;
- da dalje insistira na Paktu za stabilnost kao modusu za definisanje međusobnih odnosa država u Jugoistočnoj Evropi;
- da nastavi sa pružanjem pomoći civilnom društvu u Srbiji i nevladinim medijima, a posebno da pomogne ponovno pokretanje dnevnog lista *Naša Borba*, kao jedinog anti-nacionalističkog i antiratnog lista od samog početka jugoslovenske krize.